

MAGYARTANÍTÁS

2007. 4. szám

XLVIII. évfolyam

Módszertani folyóirat

*Megjelenik évente ötször:
január, március, május,
szeptember és november hónap-
ban.*

Szerkesztő:

A. Jászó Anna

A szerkesztőség címe:

Budapest, Eötvös u. 77. 1153

Telefon/fax: 306-4234

* * *

Kiadja a Trezor Kiadó

A kiadó címe:

Budapest, Egressy köz 6. 1149

Telefon: (1) 363-0276, telefax: (1) 221-6337

E-mail: trezorkiado@trezor.t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Felelős kiadó:

A Trezor Kiadó igazgatója

ISSN 0464-4999

Egyes szám ára: 350 Ft

Éves előfizetési díj: 1750 Ft

Két példány (azonos címre): 2900 Ft

Három vagy több példány (azonos címre)
példányonként: 1350 Ft

Az elektronikus kiadás előfizetési díja: 800 Ft

A folyóirat megrendelhető a Trezor Kiadó
címén, levélben, telefonon vagy telefaxon.
Fizetés a megrendelést követően megküldött
számla alapján csekken vagy átutalással.

Hirdetési díjszabás:

Hátsó borító: 50 000 Ft + áfa

Belső borítók: oldalanként 30 000 Ft + áfa

Belső oldal: 20 000 Ft + áfa

TARTALOM

Széplaki György levele	2
ÉVFORDULÓ	
Mózes Huba: Angyalok citeráján. Száz éve született Dsida Jenő	3
Kabán Annamária: Túl a formán. Dsida Jenő költészetéről	4
Hegedűs Géza: Dsida Jenő (1907–1938)	5
IRODALOM	
A. Jászó Anna: Sütő András: Perzsák	7
Málnási Ferenc: Nyelvi képek Sütő András Egy lócsiszár virágvasárnapja című drámájában	12
IRODALOMTANÍTÁS	
Homa-Móra Éva: Új szavakat eprészve — nyelvünk erdőzúgásáig. Sütő András Anyám könnyű álmot ígér című műve az általános iskola felső tagozatos kétségfejllesztő óráin	14
Papp Zsuzsanna: Rendhagyó irodalomóra az ozorai várban	21
NYELVMŰVELÉS	
Holczér József: „Nemszeretem” szó is van!	26
Dóra Zoltán: Nem mindig ejtjük, de mindig írjuk	26
Dóra Zoltán: Túró	27
NYELVI JÁTÉK	
Gercsák Gábor: Nyelvi játék a térrel és a képpel	28
RETORIKA	
Zászkaliczky Pál: Ordass Lajos és a retorika	31
Híradás retorikai versenyekről	32
Balázs Géza: Mercurius Veridicus országos középiskolai retorikai verseny	33
Felhívás a 9. Országos Kossuth-szónokversenyre	35
KÖNYVSZEMLE	
Pethő József: Szathmári István: A magyar nyelvtudomány történetéből ♦ Benczik Vilmos: Sipos Lajos (szerk.): Irodalomtanítás a harmadik évezredben	36
ÖTLETTÁR	
Raázt Judit rovata	39

E számunk szerzői:

Balázs Géza, egyetemi tanár, ELTE BTK ♦ Benczik Vilmos, tanár, ELTE TÓFK ♦ Dóra Zoltán, tanár, Vác ♦ Gercsák Gábor, tanár, ELTE IK ♦ Holczér József, tanár, Kecskemét ♦ Homa-Móra Éva, tanár, Eger ♦ A. Jászó Anna, tanár, ELTE BTK ♦ Kabán Annamária, tanár, Miskolci Egyetem ♦ Málnási Ferenc, tanár, Kolozsvár ♦ Mózes Huba, tanár, Miskolci Egyetem ♦ Papp Zsuzsanna, egyetemi hallgató, ELTE BTK ♦ Pethő József, tanár, Nyíregyházi Főiskola ♦ Raázt Judit, tanár, ELTE BTK ♦ Széplaki György, tanár, ELTE BTK ♦ Zászkaliczky Pál, ny. jelkés, Budapest

MAGYARTANÁR

Kedves Barátom!

Hosszú, immár 14 éve folytatott levelezésünknek számomra igen sok tanulsága van. Egyfelől le-
szűrődött benne a rendszerváltozás oktatásügyének jó néhány tanulsága. S ami különleges benne,
mindez nem visszatekintés, összegzés formájában történt, hanem a változások mindennapjaiban,
mint élő történelmi adattár. Másfelől hiszem, hogy képes volt felvetni az irodalomtanítás legfon-
tosabb kérdéseit, gyakorlati, módszertani problémáit, s talán szép számban tartalmaz használható
tanítási ötleteket is.

Egy adósságunk mindenképpen van: soha nem fogalmaztuk meg tételesen, kit tartunk jó ma-
gyartanárnak, mely elvárható szakmai és emberi tulajdonságok jellemzik?

Bár legutóbbi találkozásunkkor éppen erről beszélgettük, ahogy ott sem jutottunk végső ered-
ményre, itt sem ígérhetem, még az írásbeliség kötöttebb rendjében sem. Egy közös gondolatunkat
ismételném meg: A jó magyartanár nem elvi alapokon mutatkozik meg, hanem a mindennapi
munkájában és annak hatásában. Ezt a munkát és hatást fedeztem fel, mint a magyartanár-ideál
jellemzőit, miközben leveleinkben tallóztam. Idézek néhányat:

- A jó magyartanár tudatosan tervez, de a terv csak terv, az órán majd minden másképp alakul, hagyni kell lehetőséget az életteli rögtönzésre és a gyerekek pillanatnyi felfogá-
sához, motiváltságához igazított célszerű munkálkodásra. De vajon van-e idő óráról
óra friss, a problémát felvető kérdéseket kigondolni, amelyekben nemcsak a tanítandó
rendszer elemeinek feltárása a cél, hanem azt bogozza, egyáltalán mire jó az egész, akár
magad vetheted fel kérdésben a kételkedést a dolgok fonákjáról.
- Szüntelenül gyarapítja műveltségét: A magyartanár széleskörű olvasottsága a régi és
újabb irodalomban — követelmény. Kívánatos viszont az állandó tájékozódás a rokon
szakmákban, a történelemben, a művészetekben. Szükséges néha kilépni a saját szakmai
műveltségünk területeiről is, hisz a gyerekeket annyi minden érdekli. Nem lenne sze-
rencsés, ha tanárunk semmihez sem tudna hozzászólni, ha vele csak humán dolgokról le-
hetne beszélgetni. Kell, hogy bizonyos tájékozódásunk legyen a technika dolgaiban is.
Az egyik legnemesebb pedagógus vonás, mely a teljes kitárulkozást jelenti életünkben:
befogadni minden lehetségest, és hasznosítani tanítványaink érdekében.
- Tudatosan fejleszti tanítványai szellemi tevékenységét, átadja, tanítja az önművelés
módszereit.
- A művek feltárásában fontos a türelem, amíg kiben-kiben a kis tanítványok közül
megfogalmazódik a válasz, amikorra tényleg létrejön a párbeszéd. Ennél a születés-
nél kell bábáskodnia a tanárnak, erre való a szaktudása, embersége, gyermekszerete-
te, érzékenysége. Kulcskérdés: akit beszélni hagynak, azt jobban megismeri a beszéd-
partner; a gondolkodását, az érzelmeit, a megértésének problémáit. Szóval mindazt,
amivel közelebb juthatunk a legalkalmasabb módszerhez adott tananyag elsajátításában.
- Köznapi kis sikerek, egy-egy reménytelennek látszó tanítványunk előbbre jutása,
apró örömök, a szavak nélkül kimondott hála a gyermekszemekben: az élményért,
a megértésért, az emberi hangért, a közös nagy kalandért, játékért, amit irodalom-
tanításnak titulálunk.
- Örömet találj a köznapi csodában: tanítani annyit jelent, közünk van valakikhez,
azoknak hozzánk, beszédes viszonyban vagyunk, van mondanivalónk egymásnak.
Hogy meg ne szakadjon közted és a tanítványaid között a párbeszéd.

Hogy ennek a csodálatos folyamatnak egyes fázisai rejtve maradnak előttünk, befolyásunk is
alig van rá? Talán ez a szép a tanításban: úgy szórni a magot, hogy nem láthatjuk meg sem a fejl-
lődés titkait, sem a felsarjadó vetést.

Biztatásul, öreg barátod,

Széplaki György

Mózes Huba

ANGYALOK CITERÁJÁN Száz éve született Dsida Jenő

A költő 1907-ben született, és 1938-ban halt meg. Rövid élete folyamán szerkesztette a Pász-tortúz című folyóiratot, az Erdélyi Helikont, a Keleti Újságot, ez utóbbinak a hasábjain indította meg 1936. április 12-én emlékezetes *Anyanyelvünkért* című nyelvművelő rovatát. Részt vett a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaságnak, az erdélyi Helikon írói közösségének, az Erdélyi Irodalmi Társaságnak, az Erdélyi Katolikus Akadémiának, a PEN Klub romániai magyar tagozatának a munkájában. 1931-ben megismerkedett Imbery Melindával, 1936 elején eljegyezte, 1937 júliusában összeházasodtak. 1933-ban riportfűzérben és -kötetben számolt be olaszországi útjáról. 1928-ban *Leselkedő magány*, 1933-ban *Nagycsütörtök* címmel jelentetett meg verseskönyvet. *Angyalok citeráján* című vers- és műfordításkötetének megjelenésekor már nem élt.

A vesztését, amely korai halálával anyanyelvi közösségét érte, a búcsúztató beszédek és a lapokban megjelent nekrológok jelzik.

Krenner Miklós gyászbeszédében az emberi méltóság nevében hívja tetemre mindazokat, akiken „a harmincéves lángeszűek” megbecsülése múlik. *„Vajon megadtuk-e itt, állandó szorongatottságában Dsida Jenőnek, ami őt joggal és mindnyájunk javára megillette volna? [...] Dsida úgyszólván semmit sem kapott. Adva volt az ifjú lángész [...], a lírai regény byroni magaslata felé szálló költő [...], a nyelv- és rímzene varázslója, adva volt a talán legnagyobb kultúra hordozója ezen a területen [...], s nem nyert el egyebet, mint egyetlen igazi kötet lehetőségét, egy pár szépírat munkatársi szerepét és egy napilap segédszerkesztői tisztét”.*

Ligeti Ernőnek a Független Újságban közölt nekrológja, miközben a költő adottságaira, sokoldalúságára irányítja a figyelmet, az egyetemes irodalom közvetítésében vállalt szerepét emeli ki: *„Ösztön és tudás, érzelemgazdagság és formaérzék, ész és fogékonyság, a hit és a kisebbségi tudat ereje, ugyanakkor széles körű európai műveltség párosult benne [...] Teli szellemi tarsollyal pompás nyelvtudásra is szert tett. Olvasta eredetiben a latin klasszikusokat, fordított olaszból, németből, franciából és angolból. Időközönként nagy fába vágta a fejszét, új Goethe-fordítást akart, új Dantét. Remekül verselt, úgy tetszett, formaadás tekintetében nincsenek számára megoldhatatlan feladatok.”*

Nyirő József búcsúztató beszédében Dsida Jenő írói-közírói elkötelezettségét ecseteli: *„népednek kiválasztottja, kiváltságos voltál, áldás és vigasztalás a nehéz úton. A virág hivatása volt a Tied is: széppé tenni a földet [...] A szív és lélek felgyújtott máglyája fénybe borított körülötted mindent, és művészeted szirmaival szórtad be nemzeted útját [...] Minden írásod, minden szavad [...] ezt a célt szolgálta [...] Fáradhatatlanul hirdetted a szeretetet [...] Hittél a jobb emberiségben [...] Nem lapot, világot szerkesztettél a mi számunkra a Te mindig jót akaró, mindenkit szerető, halhatatlan világelméleted szerint”.* Beszédének befejező részében Nyirő József természetes gesztussal foglalja ívbe a szűkebb — nemzeti — és a tágabb — egyetemes emberi — közösség szolgálatát: *„Még csak nem is búcsúztatunk [...] Mindössze tisztelettel bejelentjük olvasóinknak, hogy Dsida Jenő helyettes szerkesztőnk új munkaterületre lépett, hogy levette a mulandó test kötöttségét és bilincseit, halhatatlan részéé még többet tehessen, és tovább dolgozhasson népe és a népek érdekében”.*

Az elhunyt költőnél egy fél évtizeddel fiatalabb Kiss Jenő a Hitel című folyóiratban megjelent emlékezésének befejező részében egy Dsida-fordítás szavaival idézi meg a nemrég eltávozottat: „*A csillagkép, mely régen holt,/ lassan suhan az égre; / amíg nem látta senki: volt, / ma látjuk már: de vége*” — hangzik a műfordítás, és íme, Kiss Jenőnek a versbeli szuggesztív képet kibontó emlékidézése: „*Valahogy úgy vagyunk Dsidával is, mint a pusztuló csillagok fényével: maga a csillag már rég megsemmisült, midőn sugara, fényévek távolán át, szemünkig leért. Csak most, mikor sugárzó élete kilobbant már, csak most látjuk, hogy szűkebb égtájunknak micsoda éles fényű csillaga volt*”.

Az *Angyalok citeráján* című, 1938-ban megjelent, posztumusz kötet és az utána közzétett versek minden kortársi vélekedésnél ékesszólóbban bizonyítják, hogy Dsida Jenő nemcsak egy szűkebb égtájnak, hanem egy halála óta egyre táguló horizontnak a kivételes nagyságrendű csillaga.

* * *

Kabán Annamária

TÚL A FORMÁN Dsida Jenő költészetéről

Dsida Jenőnek életében mindössze két kötete jelent meg: a *Leselkedő magány* 1928-ban és a *Nagycsütörtök* 1933-ban. Közvetlenül halála után, 1938-ban látott napvilágot *Angyalok citeráján* című gyűjteménye. Már első kötetének verseit is hihetetlen nyelv- és formaérzékenység jellemzi. Ezekben a versekben még tragikus hangoltság, egy nemzedék válságélménye jut kifejezésre egy olyan korban, amely ember- és szépségellenes. *Mélyre ásök* című versében írja: *Bábel/ újra épülő, szörnyeteg/ tornya sötétén áll fel.// Százan/ hordják a követ, vasat, márványt,/ gögös, nagyzajú lázban...// Mások/ minél nagyobb tornyot emelnek,/ annál mélyebbre ásök.* Ezek a versek többnyire a magány versei. *Miért vagyok kedvetlen?* című költeményében írja: *Megint sár lesz és ólmos ködburok/ a lélek körül// ...Bemegyek a szobámba, becsukom az ajtót,/ behúnyom a szememet.* Gyakran hangot ad azonban a magányból való kitörés vágyának is: *Kis gyermekek jóságos Istene!/ Adj nekem tiszta-kék gyermekszemet,/ mellem medrébe mozdulatlan lélek-tavat,/ hogy nyugodtan ülhessek ki a ház elé – írja *A végzet odúja előtt* című versében.*

Motívumai közt azonban már feltűnik a nagycsütörtöki messianisztikus gondolat. *Nocturno* című versében írja: *Leülök egy köre az Olajfák hegyén,/ könnytelenül, nyugalmasan./ Csak mert nem érdemes úgy sietni/ a temető felé.*

Eltűnő vonalak című versciklusának első darabja már komoly öntudattal indul: *Itt a helyem, itt kell állanom/ egyenesen az élen.* Emberszeretetét kiáltja a világba *Rövid napló* című költeményében: *Báránnyfelhőt tartok az óljaimban,/ emlékeimet nevükön szólítom,/ szeretem az embereket.*

Dsida Jenő második kötete, a *Nagycsütörtök* első ciklusának három záró darabja a hit egyensúlyát árasztja: *Ez már a révek réve, melybe nem tolakszik semmi nyers, új/ viharmoraj: kibékülés ez itt és vágytalan egyensúly (Élt valaha régen), vagy: megnőtt szemedből/ csillagok jele csillan mostanában.// Fellegeken lépsz,/ rezgő fényben, rezedák illatában (Légy már legenda), és ...Őrül./ Megy, megy, vándorol. Mosolyog mindig./ Csendül az érc-hegyi vén kövezet./ Csak egy út van innen a völgyből/ és az a mennybe vezet.* A kötet máso-

dik ciklusának, a *Nagycsütörtök*nek az első darabjában, a *Kettőtört óda a szerelemhez* címűben pedig a költő immár szélesre tárja ablakát a derengve fénylő glóriájú madonna előtt: *téged ünnepelek: igazbeszédű/ szívedet és komoly szemedet, magasztos/ homlokod fölött a derengve fénylő/ glória ívét, // száz elejtett jó szavadat, becéző/ gömbölyű kezed puha reszketését, / titkos testedet: lobogó tüzes bor/ míves edényét.* A gondjaival, gondolataival magára maradt költő sivár egyedüllétét hangsúlyozza *Nagycsütörtök* című versében. Saját szenvedéseit a krisztusi szenvedéshez kapcsolva jeleníti meg, s ezáltal emelkedik messianisztikus magaslatokba. Ez a szenvedés a megváltás hitét hordozza magában.

Szeretetvágyát verseli meg a *Szerelmes ajándék* című ciklus darabjaiban. Ezek a versek csak látszólag szólnak a szerelemről, inkább a szerelmi vágy, a szeretet utáni sóvárgás kap bennük hangot. Tematikájuk és motívumaik rokonságot mutatnak az *Arany és kék szavakkal* című verssel, illetőleg az *Angyalok citeráján* kötettel, amelynek nyomán méltán nevezték őt „poeta angelicus”-nak. Ebben a kötetben jelent meg *Arany és kék szavakkal* című költeménye is, olyan versek társaságában, mint a *Chanson az őrangyalhoz, Sainte Thérèse de Lisieux, Ad Deum, qui laetificat iuventutem meam, Kánai menyegző, Templomablak.* De ebben a kötetben látott napvilágot a *Miért borultak le az angyalok Viola előtt* című ciklusa, a *Kóborló délután kedves kutyámmal* című lírai riportja és a költő keresztény világképének összefoglalója, a *Tíz parancsolat* is.

Az *Arany és kék szavakkal* egyetlen hasonlatot kibontó, álarcos szonetté szerveződő mondat. Az értelmezők többsége hajlamos arra, hogy a művet szerelmes versnek tekintse, holott az *Ómagyar Mária-síralomra*, jól ismert vallásos énekekre, de a verset tartalmazó *Angyalok citeráján* kötet több más darabjára is intertextuálisan utaló szavak, motívumok bizonyítják, hogy itt nem mindennapi értelemben felfogott szerelmi, hanem a költő istenszerelmét megfogalmazó vallomással állunk szemben.

Dsida Jenő nagyverse, a *Psalmus Hungaricus* csak 1939 májusában jelent meg először nyomtatásban. A költemény műfaja, amint a cím is jelzi, zsoltár. Bár a szövegalkító refrén a 137. zsoltár szavait idézi, úgy vélem, épp azon túlnövő jelentése világítja meg a vers igazi mondanivalóját. A költő nem üldözőire mond átkot, hanem feltételes önátkot fogalmaz meg, ha népét elfelejtené. Azaz népe üdvössége a legfontosabb számára. Hiszen az Újszövetség értelmében tudja, hogy mindenki saját lelke üdvéért és a rábízottakért felelős. A költő a világon szétszóródott magyarságot szólítja fel (akár övét a vigasztalás énekében Jeremiás), hogy köré gyűlve együtt énekeljék a zsoltárt, el nem feledkezve az örök Jeruzsálemről: *Mérges kígyó legyen eledelünk, / ha téged elfeledünk, / ó, Jeruzsálem! / Nyelviünkön izzó vasszeget / verjenek át, / mikor nem téged emleget, / ó, Jeruzsálem! / Rothadjon el lábunk-kezünk, / mikor hozzád hűtlenek leszünk, / ó, Jeruzsálem, Jeruzsálem!!*

* * *

Dsida Jenő (1907–1938)

Részlet Hegedűs Géza: *A magyar irodalom arcképcsarnoka I–II.* című könyvéből*

Ha verskedvelő ember Dsida-költeményeket olvas, hajlandó megfeledkezni mindenki másról, és el sem tudja képzelni, hogy egyáltalán lehet ennél szebb, finomabb, tökéletesebb költészet. Nem, nem volt válaszó, nem volt irányt mutató, tömegeket helyes történelmi útra vezérlő lángelme, nem volt költészetével egyben történelmi alak. Valójában amolyan kismester volt, de micsoda mester! Talán úgy mondhatnánk, hogy a legóriásabb a kicsinyek között; a meghitt magánélmények, a jelentéktelen apróságok zsenije, a formatökély

* A kétkötetes munka (kemény kötésben, 888 oldalon, 1575 Ft) megrendelhető postai szállításra a Trezor Kiadónál (1149 Budapest, Egressy köz 6. Telefon: 363-0276, fax: 221-6337, e-mail: trezorkiado@trezor.t-online.hu).

mesterjátékosa. Ki lehet mutatni szövegkritikai elemzéssel, hogy Kosztolányi és Tóth Árpád mennyire hatottak rá. Azt is el lehet magyarázni, hogy költészetének java része jelentéktelen apróságokról szól. De... de közben az ember Dsida-verseket olvas, nem is jutnak eszébe esztétikai vagy irodalomtudományi kérdések, hanem a lélek együtt hullámzik a sorok dallamával, érzéki örömmel hallgatja az összecsengő rímeket, legszívesebben a maga szerelmének mondaná el azokat a szavakat, amelyeket Dsida Jenő Violának vagy Violáról mondott, vele együtt ténfereg erdőben-mezőben, és eljátszogatna a költő kutyájával. Szigorú, szakszerű kritikus azt is mondhatná, hogy ez a vitathatatlanul nagyon tehetséges és sajnálatosan fiatal korban meghalt erdélyi költő világlátésében közhelyekről írt. Igen ám, de ezek a közhelyek: szerelem, természet, együttérzés a szenvedőkkel, öröm olyan jelentéktelen kellemetességek miatt, mint üldögni egy havasi vendéglőben, sétálgatni egy kutyával, nézni egy rügyező faágat. Ezek a közhelyek: maga a mindennapi élet. Aki ezeknek örül, és örömét másokkal is közli, az szebbé teszi embertársai életét is. Petőfitől tudjuk, hogy aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet. Dsida Jenőnél aligha szerette valaki is jobban a virágokat. És az olvasó valahogy úgy képzei, hogy aki Dsida verseit szereti, az sem lehet rossz ember; sőt minél többet olvassa, annál jobb ember lesz belőle. Ez a szelíd poéta megtanít gazdag lelki életű, szelíd embernek lenni.

A Szatmárnémetiben született, élete nagy részében Kolozsvárott élő költő ifjúkorától kezdve szívbeteget volt, maga is tudta, hogy nem adatik neki hosszú élet, de leszámítva néhány végső költeményét, nyoma sincs benne a halálvárás komorságának. Derűsen szerette az életet és az irodalmat. Ha eszembe jut, úgy érzem: nemcsak költőnek volt úgyszólván hibátlan, hanem írókról és irodalomról szóló esszéi, kritikái is kitűnő kispapok, mondataikból kicseng, milyen élvezettel fogalmazott.

Tizenkilenc éves korában —1926-ban— már versei jelentek meg kolozsvári lapokban. Ez időben még jól érezhető az akkor világlátésként ösztönző expresszionizmus hatása. Szabadverseket ír, szeszélyes gondolat-társításokkal. A maga gyakorlatából ismeri fel, hogy nem ez az ő költői világa. Nem gomolygó lelkű, kifelé robbanó expresszionista ő, hanem a külvilág élményeit szín- és hangérzékenyen befogadó impresszionista, formavilága pedig a ritmusok és rímek boldogságot adó játéka. Hamarosan felismeri, hogy igazi példái, mesterei a Nyugat nagy fegyelmű formaművészei. Nem az utánzójuk, hanem lélekbeli rokonuk. Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, nyilván Babits Mihály is úgy példaképe, hogy egyiket sem másolja. Talán náluk is szenvedélyesebben játszik a versformák lehetőségeivel.

Írták, mondták már azt is róla, hogy pesszimizmusra hajló lélek volt. Pedig csupán ismerte a szomorúságot, mint magányélményt, a bánatos vágyakozásokat, mint ahogy ezt ismeri minden valamennyire értékes emberi lélek. De ezek a bánatok nem komorították el a számára sem a világot, sem a saját, eleve rövidebb szabott életét. A külső és belső rosszak is témákat adtak, amelyekkel magát és másokat gyönyörködtetve játszott, olyan tökéletes és fülnek kellemes formákat találva számukra, amelyek létrejöttükkel kétségessé teszik, hogy egy ilyen alkatú költőre érvényes lehet-e a pesszimista jelző. Persze, nem volt naivan optimista sem, hiszen tudata világosan tartotta nyilván a veszélyekkel fenyegető valóságot. Gyermekkora az első világháború éveiben telt, és ha a második világháború kezdetét már nem is érte meg, a harmincas években egyre ijeszítőbben fenyegetett világgésszel a fasizmus. Tudta, hogy gyűlölet és gonosz indulatok hálózata közt botladozik a jóindulatú ember. Éppen ezek elől rejtőzik a költészet ritmus- és rímmámorába. És végső éveiben, amikor betegsége is jobban kínozza, a világveszedelem is növekszik, verseibe is belopózkodik a csendes bánatosság, amely azonban sokkal jobban emlékeztet a hajdani szentimentalizmus érzelmes világfájdalmára, mint a kortársak rémületeire és szorongásaira. Még meg is mosolyogja a kísértő szomorúságot: finom és bölcs humorral figyelni saját bánatát is (*Hulló hajszálak elégiája*).

Voltaképpen attól fogva, hogy az expresszionista kezdetek után megtalálja formajátékos hangját, tehát úgy huszonöt-huszonhat éves korától érett költő. Mégis szüntelen fejlődést mutat rövid költői útja. Sorai minden újabb kötetben jobban fénylenek, érzelemgazdagsága bővül és mélyül, formajátéka egyre bravúrosabb, és a csúcspontot a halála után megjelenő végső kötetben éri el: ez az *Angyalok cíteráján*. Ennek a könyvnek a költeményei jelzik a halk bánatok növekedését is, az örömeik teljességét is. Hiszen miközben kívülről-belülről kopogtat a halál, a költő harmincéves korában felemelkedhet a szerelmi mámor mennyországáig: feleségül nyeri az oly derűs és oly mélységes áhítattal szeretett nőt. Haldoklása egyben nászünnepe. A következő évben, harmincegy éves korában meghal.

Filozófiai sejtelmek alkalmasak még egy enyhe misztikával való játékra is, de nem annyira vallásos és nem annyira vallástalan, hogy versei akár erre, akár arra irányítsák vagy éppen vezéreljék a lelkeket. Kritikái és irodalmi elmélkedései nagy hozzáértésre, érzékenységre, elmélyültségre vallanak, ugyanolyan műgonddal készültek, mint költeményei. De ezekből sem bontakozik ki egy bárki számára iránymutató esztétikai világnézet, azon túl, hogy jó élmény szép könyveket olvasni. Dsida gyönyörködtet, ezt azonban a legművészebb színvonalon, mindig édes gyönyörűséget szerezve olvasóinak. Úgy vélem, Dsida Jenőt szeretni kell, és nehéz is elképzelni olyan versolvasó embert, aki őt ismervén, ne zárná szívébe, és ne érezné jó barátjának az élet oly sok jót és oly sok rosszat kínáló kalandjai közt.

A. Jászó Anna

Sütő András: Perzsák

Megint elveszítettük lelkiismeretünk egy darabját: 2006. szeptember 30-án itt hagyott bennünket Sütő András. Nincs már közöttünk Kodály Zoltán, Illyés Gyula, Németh László, Nagy László, és most eltávozott Sütő András is. (1927. június 17-én született.) A veszteség nagyobb, mint hinnénk.

Sütő Andrásról két monográfia is készült: Görömbei András: *Sütő András*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986; Bertha Zoltán: *Sütő András*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 1995. Mindkét szerző ihletetten, művészi stílusban ír Sütő műveiről. Engem a gyakorlat vezérel, mégpedig két probléma. Az egyik az, hogyan lehet Sütő András legsúlyosabb gondolatait és metaforikus stílusát a mai diákokhoz, gimnazistákhoz és egyetemistákhoz közel vinni. A másik jó esszék olvastatása, esszéírást ugyanis esszék olvastatása nélkül nem lehet tanítani. (Erre a problémára az amerikaiak régen rájöttek. Az esszéírást még a 19. században vezették be az egyetemeken, az esszék olvasásához pedig Mortimer Adler írta meg az alapkönyvet *How to read a book?* címen, mégpedig úgy, hogy esszéolvasási kurzusokat tartott a chicagói egyetemen. A könyv ismertetését I. Adamik Tamás – A. Jászó Anna – Aczél Petra: *Retorika*. Budapest: Osiris Kiadó, 2004; ugyanítt az esszéírásról is van egy fejezet.)

Emlékezzünk Sütő Andrásra legnagyobb ívű esszéjével, a Perzsákkal. Elképzelhető, hogy okos gimnáziumi osztályban lehet foglalkozni Sütő esszéivel, közöttük a Perzsákkal, már csak azért is, mert Szabó Zoltán, a kitűnő kolozsvári stíluskutató professzor a Perzsákat a legjobb ötven magyar esszé közé sorolta (Bertha 183).

Jómagam azért foglalkoztam most ezzel a művel, mert ókori és keleti nyelveket tanuló bölcsészhallgatóknak esszéírást tanítottam 2007-ben, a tavaszi szemeszterben (talán először nálunk), s mivel az esszéírás fogásait leginkább esszéolvasással lehet elsajátítani, előírtam tanítványaimnak tíz magyar esszé elolvasását. Az esszéket úgy válogattam össze, hogy különböző típusúak legyenek, s kapcsolódjanak valamiképpen a diákok tanulmányaihoz,

sőt világlátásukhoz is. Így esett választásom a Perzsákra, bár sokat gondolkodtam azon, hogy eléggé érettek-e az éppen érettségizettek ennek a bonyolult mondanivalójú műnek a befogadására. Előjáróban elárulhatom, hogy a többség megértette a mának szóló üzenetet, de a mondanivaló olykor süket fülekre talált, s voltak az elsőévesek között olyanok is, akik soha nem hallottak Sütő Andrásról. (Ez a tény bizony elgondolkodtató. Lehetséges, hogy a tanárok fiatalabb generációi, akik nem éltek az 1970-es és 1980-as évek légkörében, nem eléggé érzékenyek akkori — vajon csak akkori? — problémáinkra, s nem éltek együtt Sütő András akkori népszerűségével, de nem élték át Madách Mózesének vagy Illyés Tiszták-jának katartikus előadásait sem.)

Mit mond 2007-ben az 1973-ban írt Perzsák? Van-e időszerezése?

I. Milyen **háttérismertetek** szükségesek a mű megértéséhez? Mindenekelőtt ismerni kell az esszé keletkezési körülményeit. 1973 a kommunista diktatúra időszaka, a Kádár-korszaké itthon, a Ceaușescu-diktatúráé Romániában, ahová Sütő András szűkebb pátriája, Erdély, s még szűkebb pátriája, a Mezőség Trianon óta tartozik. A diktatúra nem tűri a szabad véleménynyilvánítást, ezt mi jól tudjuk, vannak emlékeink. A gondolatokat az írók-költők ilyenkor gyakran burokbá helyezik, valamilyen távoli korszakba, régi időkbe. A Himnusz elé is odaírta Kölcsey, hogy a magyar nép zivataros századaiból való a vers, félre ne ertse a nagyhatalmú cenzor, a walesi bárdok ellenállása az önkényuralmi Magyarország költőire vonatkozik. Annak idején a történelmi regény kapcsán — Walter Scott, Jósika Miklós, Kemény Zsigmond, Jókai, Mórincz Zsigmond olvasásakor-olvasatásakor — tanítottuk meg, hogy ezek a művek kettős olvasatúak, régi eseményekről vallanak, de a jelenhez szólnak. Vajon miért idézte Madách Mózes életét az önkényuralom idején, és miért játszották színészeink '56 tájkán? Vajon miért idézte Illyés Gyula a francia középkort, a katórok lázadását a Tiszták-ban? Vajon miért idézte Sütő András Szervétet (Csillag a máglyán), Kolhaast (Egy lócsiszár

virágvasárnapja) és Nagy Sándor korát? A Perzsák tehát beletartozik Sütő történelmi, de aktuális mondanivalójú műveinek vonulatába, s rokonságban van minden kettős üzenetű történelmi művel.

Azt is jó tudni a mai olvasónak, hogy Sütő András nemcsak drámákat és elbeszéléseket írt, hanem kitűnő esszéíró is volt, s talán mint esszéíró a legjelentősebb. A sor elején varázslatos esszéregénye, az *Anyám könnyű álmot ígér* (1970) áll, s ezt olyan művek követik, mint *Rigó és apostol* (1970), *Istenek és falovacskák* (1973), *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* (1977), *Gyermekkorom tükörcserepei* (1982), *Az Idő markában* (1984), *Szemet szóért* (1993), *Létfégyi hajrában* (2006). Az esszé különleges prózai műfaj, sokan negyedik műnemként említik az epika, a líra és a dráma mellett (Görömbei András monográfiájában az esszéről mint műfajról is ír). A tudományos értekezés és a széppróza között foglal helyet, kérdésfelvetése, problémalátása sokszor filozofikus, morális, misztikus, de gyakran élményt, ismeretet közöl, olykor a publicisztikához közelít, s írója társalog olvasójával. Az esszéíró tudós is, művész is, de több benne a művész intuíciója, látomásos világa, asszociációinak gazdagsága. A magyar esszé lírai hevületű, s gyakran foglalja a magyarság sorskérdéseivel (l. Domokos Mátyás válogatását: *A magyar esszé antológiája*. Bp.: Osiris Kiadó, 2006). Sokat lehetne még az esszéről mint műfajról írni, most inkább azt hangsúlyoznám, hogy az esszét sajátos módon kell olvasni. Lassan, elmélyülve, vissza-visszatérve a fontosabb helyekhez, más-képpen, mint egy elbeszélést vagy publicisztikát. Az esszé értelmiségi műfaj — Gyergyai Albert szerint, s igaza van —, ezért értelmiségi módon kell olvasni. A Perzsák kegyetlen írás, erre is fel kell készülni lélekben.

A *Perzsák* (1973, alcíme: *Perszeopolisz*) a görög-perzsa háborúk időszakáról szól, Xerxész szalamiszi vereségétől, Kr. e. 480-tól Nagy Sándor haláláig, Kr. e. 323-ig követi az eseményeket, de lényegében Nagy Sándor korszakára összpontosít. Az esszé végén Sütő áttekinti a hellénizmus diadalát és bukását is, Octavianus egyiptomi győzelmével fejezi be a kronológiát. Az esszé címe Aiszkhülosz drámájára, a *Perzsákra* utal, melynek az az érde-

kessége, hogy szereplői a legyőzöttek: a perzsa királyné, Atossza és fia, Xerxész siratják benne vereségüket. Olyan a dráma, mint egy nagy siratóéneke. Az esszé is a legyőzöttek szempontjából íródott, de egyáltalán nem siratóéneke, hanem a helyzet — a hódító és a legyőzöttek lelkiületének — elemzése, mégpedig az ironia eszközeivel. A hódításnak, a népek megsemmisítésének kegyetlen lélektana. Az esszéhez szorosan kapcsolódik Sütőnek később írt drámája, *A szuzai menyegző* (1981). Sütő egész életművére jellemző, hogy egy témát többször is feldolgoz, más oldalról világít meg, ez történt ebben az esetben is. Az esszé középpontjában is a szuzai menyegző áll, de egészen más módon, mint a drámában. A különbség abban van, hogy az esszé reményteljes, a dráma komor, reménytelen.

II. Az esszé szerkezete egyszerű, két síkon mozog. Az egyik az írónak egy utazása Perszeopoliszba, a hajdani perzsa fővárosba. A romok megtekintése apropót ad a történelem felelevenítésére. Az utazás mozzanatai elszórva elő-előbukkanak, de lényegesek, mert figyelmeztetnek a jelenkorral való kapcsolatra. Ez a sík olykor az író saját régebbi élményeinek a felelevenítésével bonyolódik, például leírja, hogy a szuzai menyegzőről gimnazista korában hallott először, de akkor a hazai, vidám lakodalmakkal azonosította. A másik sík maga a történelem. Az író követi az eseményeket, Nagy Sándor hódításának fokozatait: az erőszakos gyilkolást, a behódolást, a városok — az Alexandriák — alapítását, vagyis a hellénizmus korának kezdetét, a tragikus végű indiai hadjáratot. Csak az a nagy kérdés, hogy sikerül-e tartósítani a hódítást? S ha nem, akkor miért nem?

Az esszé viszonylag hosszú, a szerző kilenc részre tagolta, a leghosszabb a harmadik, az ötödik és a hetedik. A hetedik tartalmazza a szuzai menyegzőt és a mának szóló üzenetet, a kilencedik vége a csattanót. Kövessük az író gondolatmenetét.

1–2. Xerxész 480-ban szörnyű vereséget szenvedett Szalamisznál, de még százötven évig „elsántált” a birodalom. A végső csapást Alexandrosz méri a perzsákra: a lerombolt Akropoliszért omlik porba Perszeopolisz. A vesztesek ki vannak téve annak, hogy a győztesek

előítéletesen fogalmazzuk róluk, Aiszkülosz a perzsák szájába adja, hogy barbárok: „Marathonnál mily sok *barbár* ott veszett.”

3. „Pella felé veszem a tünődés útját” — írja Sütő András. Pella a makedón nagyhatalom fővárosa, ahol Alexandroszt a világalomra készíti fel apja, Fülöp és tanítója, Arisztotelész. Fülöp merénylet áldozata lett, az, hogy a merényletet III. Dareiosz tervezte, föltételezés, de alkalmas ürügy a perzsák elleni hadjáratok megindításához. Sütő András a hódítás mechanizmusát írja le a továbbiakban. Mindenekfellett szükségeltetik az ideológia: Nagy Sándor „A meghódított népek egyesítését tűzte ki céljával. Fegyverrel természetesen. [...] Az indulás közismert: az egyetemes elrendezőnek és mindent megbékítőnek először, az egyesülés legfőbb meggyőző érveként, mindent szét kellett vernie. Szétloccsantani koponyástul a legcsekélyebb ellenvéleményt.” Kétféle embertípus van: aki inkább meghal, de nem hódol be, és az árulók, a — szándékos anakronizmussal konjunktúrapolitikusoknak jellemzett — perzsa hadvezérek, a satrapák.

4. „Birodalomszerte nagy volt a rémület, amelynek természetéhez tartozik, hogy néha szolgálalkesedéssé alakul.” A kormányzók, a felsőbb körök „hozzáláltak orcájuk alakításához [...] a kezdeti képmutatás agresszív ragaszkodássá változott.” (Sütő András egy percig sem aktualizál, de az olvasó emlékezetében feltolulnak a képek az ötvenes évekből: a besúgások, árulások, a szünni nem akaró tapsviharok. De nem is kell olyan messzire mennünk.) Egyedül az asszonyok vonulnak félre, a parittyapártás Dávid-asszonykák.

A meghódítottak lélektana után a hódító lélektana következik.

5. „Nem azért jöttem, hogy kiirtsam Ázsia népeit, hanem hogy örömük teljék az én győzelmemben” — szól a Sándornak tulajdonított mondás, vagyis a hatalom képmutatása, bár lehetséges, hogy szenved, hogy „maga is megrendült a hatalom zordon kényszerűségeitől?” (Mint Bulgakov Pilátusa *A Mester és Margaritában*.) Mindenesetre legközelebbi barátait, híveit is kivégeztette, ha hangot adtak ellenvéleményüknek (köztük van gyermekkori barátja, Parménion, a későbbi dráma, *A szuzai menyegző* főhőse). S következik „a tömeges

mészárlások vérködéből kibomló, márványszínű kép; a hellénizmus keleti fároszorozata”. Az Alexandriák alapításával a hellén kultúra nemzetközivé lett. Velejárója a görög köznyelv, a koiné dialektosz, melyet eleinte kényszerűségből, azután ésszerű megfontolásból beszélnek egyiptomiak, szíriaiak, perzsák. Nagy Sándor pszichológiát is tanult Arisztoteléstől: olykor a legyőzöttek nyelvén szólt meg, olykor felöltötte ruházatukat: „A letiportak hasznosításának tudományát nevezték el aztán a krónikások Nagy Sándor-i kegyességnek.” A szerényebb képességű utódok a kegyesség látszatát sem tudták létrehozni.

6. Ez az esszé legrövidebb, de annál hangsúlyosabb része: „Sorok egy korabeli panaszlevélből: 'Lenéznek, mert barbár vagyok. Ezért kérlek, könyörülj meg rajtam és utasítsd *őket*, hogy a jövőben magam is fizetéshez jussak. Miért kellene étlen halnom azért, mert nem tudok görögül?' Szülőföldjén saját nyelvét beszélte csak — a tökéletlen ember.”

7. Ez az esszé legterjedelmesebb része, a szuzai menyegzőről szól. Nagy Sándor az új birodalmat „nem hazának, hanem kohónak szánta; olvasztókemencének az egység érdekében. Katonáinak ugyanis nem megsúgta, hanem *megparancsolta*, hogy perzsa nőket vegyenek el feleségül.” S akik a Nagy Menyegző után vettek el perzsa nőket, adókedvezményben részesültek. A király az engedmény után vigasztaló szavakat intézett a népekhez, s a vigasztaló szavak tartalmazzák az események és az ideológia összefoglalását (a képzeletbeli szózat egyetlen hosszú bekezdés, afféle értékelés). A király szájából hangzanak el a kulcsmondatok: „A trogloditákat könnyű volt barlangjaikból kifüstölni, de nem biztos, hogy ugyanígy járhatunk el a koponyacsontok mögé rejtőzött gondolatokkal is. [...] Míg egy népnek titkai vannak: véglegesen nincs meghódítva. [...] A háborút nem elég megnyerni: eredményeit tartósítani kell az idők végezetéig, ami lehetetlenség a legyőzöttek asszonyai nélkül, mert ők — az anyaságban — az istenek cinkosai.” A történetírás nemcsak a tömeges erőszakot, a nagy menyegzőt tartja számon, hanem következményeit is: a 322. esztendő tízezer újszülöttjét.

A képtelen erőszak azonban az áldozaton, az asszonyokon bukott el, mert nem adták fel a küzdelmet: „Utolsó mentsvárunkba: az anyanyelv védősáncai mögé menekültek. Im-már egyetlen és utolsó szövetségésükre: az Idő-re utalva, a pillanatot várták, hogy ősi dalaikat és isteneik nevét gyermekeik fülébe ültessék.”

Természetesen az uralkodó felismerte ezt a veszélyt, s a gyermekeket saját felügyelete alá helyezte görög neveltetésük biztosítása végett. Az indok félelmetes:

„Kétezer év jövődőtávólából mintha Rousseau sugalmazta volna neki a máig is érvényes pedagógiai igazságot: a gyermekkor az ELME ÁLMA. A tudatnak még karcolatlan, hófehér mezeje. Az ifjú azé lesz, aki — ezt a mezőt szavaival teleírva — álomállapotából a gyermeki elmét magának fölébreszti; aki nem röst elsőnek közölni vele, hogy milyen ügyet kell majd szolgálnia.”

8. Ez a rész egyetlen kis bekezdés, átvezetés a következőhöz. A indiai hódítás során nem válnak be az addigi módszerek: „távolról sem csupa hűség, ami annak mutatkozik.”

9. Az utolsó rész az indiai megfutamodás, majd a fokozatos pusztulás röviden összefogott krónikája, Octavianus egyiptomi győzelmével az utolsó hellenisztikus birodalom is elveszett. A csattanó:

„A dicsőséges Nagy Sándor mindezekről már csak alexandriai szarkofágjában értesülhetett. Valamint arról is, hogy halálának napján a szuzai gyermekek második esztendjükbe léptek. Anyjuk nyelvén csiripeltek már, mint a tanítómesék parányi madarai, melyek egykor az oroszlánt megették...”

III. Sütő András stílusára elsősorban a sajtós metaforák jellemzők. „Gazdagon metaforikus nyelve a hasonlók összekapcsolása, a távoli jelenségek közelhozása, egymásra vetítése: 'a metafora ilyenformán a széteső világnak is arany abroncsa lehet'. A távoli dolgok asszociatív, hasonlósági alapon történő társítása közösségteremtő érdekű és értékű az ítéleteivel is. Mert a metaforikus nyelv erkölcsi, gondolati minősítésekben is gazdag. A hasonlóság fel-emel vagy megszegyenít, a kifejezés — a metaforikus látásban-látomásban — a dolgok kritikai megítélése” (Görömbei 294). Ezerszer igaz ez a megállapítás az esszé különös kulcs-

metaforájára, ez pedig a negyedik rész végén felbukkanó, azután többször is ismételt: *parittyapártás Dávid-asszonykák, Dávid-leánykák*. Az első szövegkörnyezet a következő: „...akik megadás helyett az ellenállás kockázatát vállalták. Kőhajító gépek ellen a parittyás küzdelmet. Kicsiny és ártalmatlan fegyverüket a homlokukon viselték; ők voltak a parittyapártás Dávid-asszonykák, Dávid-leánykák; ölüket nem akarták megnyitni a hellén gondolatnak.” A Dávid és a paritty metafora világos, arra a győzelemre utal, amelyet a kicsi aratott a nagy felett (a kis pásztor, Dávid halálra parittyázta a hatalmas Góliátot). A párt a szüzesség jelképe, Erdélyben sokaknak Ady verse, *A Kalota partján* jut eszébe hallásakor: „Ékes párták, leszni áhitók”. Persze itt pontosan az ellenkezőjéről van szó: a párták egyáltalán nem akarnak leesni, sőt megtartásuk a tiltakozás, az ellenállás eszköze. Kicsi eszköz, de hatékony, mint Dávid parittyája. Az *asszonykák, leánykák* kicsinyítő képzős alakok nemcsak kedvesek, de népdalokat is felidéznek. Az a tény, hogy a parittyapártás Dávid-asszonyka metafora nemcsak bibliai, hanem hazai asszociációkat is felidéz, az egész történetet hazai környezethez is kapcsolja, s megerősíti parabolisztikus, azaz példázat jellegét.

Az ötödik részben a következő szövegkörnyezetben fordul elő: „A parittyapártás Dávid-asszonyok és Dávid-leánykák azonban a százezer fejű Góliát elől mind távolabbra húzódtak. Felmenekültek a hegyek közé, a sziklaodúkba és barlangokba. Legalább gyermekeiket és reménytelenségüket akarták biztos helyen látni.” A hetedik részben: „Tízezer vőlegény, tízezer menyasszony! Élükön Nagy Sándor, Dareiosz leányával. A Dávid-leánykák levetették parittyapártájukat, hogy Mitharosz-vonásokkal keverten Niké-arcú gyermekeket szüljenek az új birodalomnak, amelyet létrehozója nem hazának, hanem kohónak szánt; olvasztókemencének az egység érdekében. Katonáinak ugyanis nem a fülükbe súgta, hanem *megparancsolta*, hogy perzsa nőket vegyenek el feleségül. A parancs hallatára magamban Szuzát gyászba börtöttem. Hiszen azokat a hölgyeket nem megkérték, hanem — a szónak csöppet sem pajzán értelmében — összefogdosták.” Később: „De

nem adták fel a küzdelmet a parittyapártájuktól megfosztott asszonyok sem.”

A metafora metaforát szül. A Mithrasz-vonások és a Niké-vonások keveredése a perzsagörög népkeveredésre utal, de úgy, hogy az író a harcos istenségeket emeli ki: Mithrasz (Mitharosz) nagy hőstetteket vitt végbe, a Napisitent és a vad kozmikus bikát is legyőzte, Niké a győzelem szárnyas istennője. Két harcos nép keveredéséről van szó, s ez a metaforákban is kifejeződik.

A metaforák mozgalmassá és szemléletessé teszik az alapvetően elmélkedő esszét: *Itt pengeti már izmait a majdani Világhódító; a makedón nagyhatalom boltozta kész; az ürügy nem járhat egymagában, melléje szegődik egyebek között: az ideológia; későn vette észre, hogy olyan eszmével, amelynek érvei falanxba sorakoznak, dárdák hegyén ülnek, kardhüvelyből villannak elő, nem lehet kukoricázni; saját fajtájukat hány levágott fővel képviselik a hűségsküvések ügetőversenyén; csak kiegészítő szín a lojalitás freskóján; az engedelmes múltat – hamis tanúskodás végett – a törvényerőre emelt illúziók koronként átfestették; kultúra lovasrohamai; egyszer csak talpára ugorhat a felismerés; az ismeretlen jövő aknamezőire; holdmagányos tájon; ugyanígy járhatunk el a koponyacsontok mögé rejtőzött gondolatokkal is; utolsó mentsvárunkba: az anyanyelv védősáncai mögé menekültek; stb.*

Az esszé hangneme ironikus, az iróniát minden egyes fejezetében ki lehet mutatni. Egyetlen példa a hetedik rész végéről: „Vadonátúj hangon tízezer csecsemő bömbölte a nászéjszakás offenzíva diadalát; a legtartósabbnak mutatkozó győzelmet, amely minden cezaromániás hadi férfiút megkísértett később.” Hasonlattal kombinálva: „Akinek szeme volt, láthatta: bár minden arany, ami fénylik, távolról sem csupa hűség, ami annak mutatkozik.” Vagy: a szél „történelmi és szigorú, akár egy motozó rendőr.” Ellentéttel: „A szuzai gyermekek sírva jöttek a világra — apáik énekelve mentek ki belőle.” Zeugma: „Legalább gyermekeiket és reménytelenségüket akarták biztos helyen látni.”

A finom anakronizmusok azért figyelmeztetnek a jelenre: *aknamező, ügetőverseny, motozó rendőr, a gabona elásása*: „Birodalomszerte nagy volt a rémület, amelynek természetéhez tartozik, hogy néha szolgálalkesedéssé alakul; a katonák, a Bétisz-természetűek elhulltak a csatatereken, a pásztorok nyájaikat menekítették, a földművesek gabonájukat ásták el, hogy átvészeljék a világ egyetemes újjászervezését. De satrapakörökben, vidéki kormányzati szinten, már akkor nyilvánvalóvá lett, hogy nincs az az elnyomás, amely a jólét folytonosságára vágyó helytartói alázattal versenyre kelhetne.”

Fentebb azt idéztük, hogy a magyar esszé lírai hevületű. Sütő András esszéje — de egész prózája — lírai hevületű, elsősorban metaforikus nyelvezete következtében.

IV. Értékelésül mit is mondhatunk? Minden szépsége, művészi magaslata mellett nyilvánvaló a esszé aktualitása: a kommunista diktatúrára, „a világ egyetemes újjászervezésére” való utalás. Az az érdekes, hogy aktualitása egyetemes aktualitás, ma is és mindenkor érvényes, igenis van a manak mondanivalója. Sütő András esszéje a diktatúráról szól: a hódító mindenkori lélektanáról, a legyőzöttek mindenkori sokféle viselkedéséről, behódolókról és ellenállókról, a túlélés lehetőségeiről. Ma is folyik a világ egyfajta egyetemes újjászervezése — nem falanxokkal és dárdákkal, hanem rafináltabb eszközökkel —, s erősen kérdéses az erkölcsi-szellemi leigázottak megmaradása. „Satrapakörökben” a helytartói alázat biztosítja a jólétet: „Mindazok, akik fegyverként nem a kardot választották: hozzáláttak orcájuk alakításához. A dolgok törvénye szerint azután a szolgamaszk alatt elsorvadtak az élő-eleven vonások; a kezdeti képmutatás agresszív ragaszkodássá változott.” Túllihegik a lihegőket, túlordítják az ordítókat. S mi a helyzet a hallgatag tömeggel, a leigázottakkal? Vannak-e még parittyapártás Dávid-leánykák és Dávid-asszonykák? Átadják-e bömbölő csecsemőiknek őseik nyelvét, az anyanyelvet? Fülükbe súgják-e a régi meséket, dúdolják-e a régi dalokat? Az ősi dalokat, meséket és mondákat? Vannak-e még a népeknek titkaik és isteneik? A gyermekkor valóban az elme álma, ki ragadja meg, ki fogja fölébreszteni? És hogyan?

Málnási Ferenc

NYELVI KÉPEK

Sütő András: *Egy lócsiszar virágvasárnapja* című drámájában

Erdélyi magyar megpróbáltatásaink krónikása — VOLT, de alkotásai, esszéi, novellái, drámái révén hisszük, hogy LESZ!

Órá emlékezzünk drámájának nyelvi képeit felidézve.

A mű szövege valóságos és képzeletbeli világ ötvözete. Henrich von Kleist krónikája nyomán a történelmi események világát alkotta újra, gazdagította a XX. századi tematikával. Két pólust különített el: a „porszemek” világát, a **személyes** értékek/érdekek szintjét és a **közösségi** értékek/szándékok világát.

Sütő András szövege szépirodalmi, drámai alkotás.

A szöveg írásjelei közül a három pont, a felkiáltójel és a kérdőjel stílusértékű. Kolhaas Mihály türelmetlenségét, felesége miatti aggodalmát jelzi a három pont: „Hintóval! Szép csendesen... A jó úton...” Vagy amikor az amulettet nézi, benne felesége képét: „Lisbeth... a szemei galambok az ő fátyla mögött.”

A felkiáltójeles mondatokat leginkább Nagelschmidt mond, de Kolhaas is kifejezi felháborodását, az igazságtalanság miatti haragját, felkiáltó mondatokkal: „Meg ne lássam itt, mert agyonlövöm! Agyonlövöm a bitangját!” De „Eljen a császár!” felkiáltás is elhagyja az ajkát, amikor a császári ítélet első felét meghallja: „Ítéltessék! ... Ó, ha Lisbeth is hallaná...!” De mintha nem hinne a szemének, felhívó kérdéssel fordul Karlhoz: „Hallod, Karl?” És Nagelschmidtet kérdi: „Henriket ugye fölneveled?” Nagelschmidt is felháborodottan kérdi Luthertől: „A császárt nem magad nevezted zsarnoknak és a szász herceget drezdai disznónak?” Amikor Kolhaas fejére olvassák, hogy várakat gyújtogatott, kérdésesül védi meg barátját: „Mit tehetett volna? A keresztre feszített igazságot hogyan közelítsük meg, ha Pilátus latrai őrzik azt — ellenünk? Egyetlen utat jelöl ki nekünk a császár? Egyetlen járható útként — a járhatatlant?”

A szöveg hangjainak képzésmódjában megnyilvánuló rosszhangzás (kakofónia) szerepel, főleg Nagelschmidt szavaiban. A vámost fogadja: „Tisztességes ember házába hogy merészelsz így betörni, te lator!... A pofazacskóddal együtt te hőrcsögábrázatú... Te pondró!” Mikor megtudja, hogy a vámos apja is lócsiszar volt, szitkot nyom el: „Az apja is. Az anyját...” S megtoldja: „Az ülepét a nyomorultak! Ott, ahol a szolgálati meggyőződése székel.” Az ítélet elhangzásakor Müller úrhoz fordul: „Nyelvedet adtad az ocsmány ítélethez — tépd ki a nyelved. Hangodat adtad hozzá — vágd el a torkod!”

Jóhangzású, kellemesen hangzó, szerelmes szavakat olvashatunk Kolhaas Mihály és Lisbeth párbeszédében, Salamon király szövegét idézve:

Ebben a párbeszédben, de az egész szövegben a szavak elsődleges (szótári) jelentésére is ráépül a szövegösszefüggésből adódó, érzelmi-hangulati többletjelentés. A fejedelmi szokásról, hogy ünnepi sokadalom alkalmával a népség részére semmi más nem engedélyez, csakis a lelkes rivalgást vagy éneklést, a XX. századi olvasónak/nézőnek saját élménye tolul előtérbe a diktátorok magatartásáról. Ugyanígy a tronkai várban összegyűlt urak beszédét hallgató ’szolgálatos fülek’ szó szerkezetet is Sütő szándékosan helyezte el művében a mai nézők számára.

Az erősítés, a nyomatékosítás a szerepe a szövegben a szóhalmozásnak. Luther Mártont idézi: „Aprítsátok, fojtsátok, szűrjätök és vágjätök őket..., üssétek, vágjätök, döfjétek, fojtsátok őket a szeretet parancsa szerint.” Ugyanígy szerepe van a felsorolásnak is: Kolhaas említi feleségének, hogy ügyük milyen magas régióba kerül: „Kolhaas, az Isten kegyelméből választott római császárnak, a birodalom mindenkori gyarapítójának, Németország, Spanyolország, a két Szicília, Jeruzsálem, Magyarország, Dalmácia, Horvátország satöbbi grófjának...” Lisbeth betegségének hírére azonban mindenét kész eladni, elfecseirelni: Havel-parti majorságát, drezdai házát, lovait és Kolhaasenbrückben levő otthonát azért, hogy a feleségét megmentse, és újabb pört indítson a tronkai Vencel, a berlini testőrség, a drezdai bíróság, Hinz és Kuncz urak, Szászország, Brandenburg s az egész birodalom ellen. A tronkai bárót szólítja fel, hogy 24 órán belül „elkobzott két lovamat, a zsebemből kilopott ötven garasomat, Herse szolgám kabátját, kalapját és tarisznyáját, valamint a benne maradt javakat, azaz egy darab cseréppipát, tizenkét garast, kovakövet, taplót és pipaszurkálót nekem visszaszolgáltasd.” Vencel báró felsorolással védekezik: „Lützenben ötven főnyi csapatom, tisztartóim Wittenbergben, Lipcsében családom és házam népe”, de Kolhaas és Nagelschmidt lehűtik.

A szöveg összetett szavai a kort idézik: akasztófa, keréketörés, bűnbocsátó cédula, választófejedlem, passzuspénz, lócsiszar, törvényhozó, földesúr..., és más példákat is idézhetnénk.

A szöveg igéi közül a beléjük sűrített tartalmi gazdagság nyomán kifejezésbeli sokoldalúságot kapnak. Kolhaas Krisztussal mondja: „...kérjétek és megadatik néktek, keressetek és találtok, zörgesetek

és megnyitják nektek.” Mi történt Herse szolgával? „A várnagy füttyentett, a kaput becsukták, engem két poroszló letaszított, összerugdosott, egyik a hasamra lépett, előkerültek a kutyák, összeharaptak-összemarcangoltak..., hogy meg ne haljak, átvettek a kerítésen. Elájultam.”

A szöveg történelmi hangulatát néhány archaizmus is erősíti: lócsiszár, pápista, garas, poroszló, íteltessék.

A melléknévvel párosított főnevek hatásos eszközei a megjelenítésnek: bűnbocsátó cédula, tüzes fogókkal vallatták, tenyérbe mászó, pofátlan pofa, ötvengarasos nyugalmad, ötvengarasos becsület, kutyamérgező szándék, ötvenszázalékos kutya, szolgálatos fülek, felszabadult katonák, négykézláb járó gondolkodás.

A drámaszöveg hangulatosságát, képszerűségét a megválogatott szóképek, nyelvi képek adják. Sütő András stílusára legjellemzőbbek a metaforái: Günther hangja: „Szajtató banda! Ostoba, bugris parasztja!” Münzerről olvashatjuk: „Antikrisztus, Alamuszi Koma, Hájfejű, Szamárhús.” Mária szerint: „Aki megdob téged kövel, dobd vissza kenyérrel, ez az én jó uram. Ő a megtestesült tízparancsolat, és annak betartása egy személyben.” Kolhaas két lovát dicséri: „Nem is lovak, hanem vattába csomagolt ébenfa szobrok.” Lisbethet nevezi így: „Az én egyszemélyes angyali seregem.” Nagelschmidt a lovaskatonákkal érkező vámost „disznóormányúnak”, „hörcsögábrázatúnak”, „lőtestűnek” gúnyolja. Luthertől kéri számon: „Nem magad nevezted a szász herceget drezdai disznónak?” Az ítélet elhangzása után kérdi: „A keresztre feszített igazságot hogyan közelítsük meg, ha Pilátus latrai őrzik azt — elle-nünk?” Müller Ferenc szerint: „A panaszok kicsiny tojásaiból kelnek ki az elégtétel verebei”, „A hivatal, egységes, összetartó család.” „A törvény célja nem az egyén igazsága, amit föltárni amúgy is képtelen, tehát nem az individuális tyúkszemvédelem, hanem az egész test óvása, a Rendé, a társadalmi nyugalomé.” Kolhaas beszédében is megjelennek az elítélő, a haragját, sokszor a tehetetlenségét kifejező metaforák: „Befelé, görények!” „Ebet csak kutyával akasztunk” „Tévedsz, patkányfajzat” „Térdre, bitang!” „Az ő keresztje puha vánk az enyémhez képest, amire fölfeszítettél engem, Lisbethem gyilkosa!”

Az *Énekek éneké*-ből kölcsönözött szövegben több hasonlatot olvashatunk: „Az ő szemei, mint a vízfolyás mellett való galambok... Haja, mint a kecskének nyája..., az ő fogai hasonlóak a juhoknak nyájához..., arca úgy láttatik, mint a szép hajnal, szép, mint a hold, tiszta, mint a nap...” Müller Ferenc a törvényről szóló metaforái mellé hasonlatot is megfogalmaz: „A társadalom olyan, mint a libamáj a tep-siben! Ha nem figyelik, odaég.” Kolhaast inti: „A nyomorúságot is, akár egy görög drámát, meg kell szerkeszteni.”

Egy módosított népdal sorát Nagelschmidt dúdolja: „Cifra bitófa, zöld az ablaka...” Nagelschmidt egy alkalommal a törvény bácsit szólaltatja meg, megszemélyesítéssel: „Törvény bácsi szabályozza a viselkedést, a munkát, a szerelmet, Genfben, mint hallottuk, a szoknya hosszát és az erkölcsöket, midőn a parázna fehérmépeket toronyba zárátja, törvény bácsi gondoskodik arról, hogy a börtös napokat betartsuk, földesurunknak a bort, búzát, tyúkot, malacot s némelykor a lányainkat beszolgáltassuk, hogy faragott képet a házunkban milyet tarthatunk, mit álmodjunk, mit olvassunk, miről miként vélekedjünk... Egyszóval törvény bácsi vágja nekünk az ösvényt, amelyen haladni kell. Azon kerget bottal a paradicsomba.”

A drámaszöveg mondatainak is van stílusértéke. Nagyobb részük kijelentő mondat, de a többi mondafajtának is nagy szerepe van: Kolhaas felkiáltó mondatával lovait dicséri: „Milyen az a két ló, barátom!” Nagelschmidt „Az ülepét nyomorultnak!” felkiáltással önti ki mérgét a vámosra. Felkiáltó hangulatú, de kérdő mondatral védi meg Kolhaast: „Egyetlen utat jelöl ki nekünk a császár? Egyetlen járható útként — a járhatatlant?”

Kérdő mondataival Luther vonja felelősségre Kolhaast: „Ki vonta meg a jogodat, hogy a törvényes elégtételhez juss a többség által? Most használod a pogány szót, amikor felszabadult hittünk végleg megszilárdul?” Kérdő, de felkiáltó, számonkérő hangulatú és felszólító mondatokat vág Kolhaas Vencel báróhoz: „Lisbeth! Ki fogja nekem megbocsátani, hogy odadobtam őt a testőrök lándzsái közé?! És mit kezdenék már a bocsánattal? Mit kezdek, tronkai? Térdre, bitang! Az utolsó imádat halljam!”

A drámai feszültséget a szerző sokszor hiányos mondatral éri el: Müllert idézzük: „Tudod jól... Mindent megtettem. A körülmények szerencsétlen kényszere, hogy...”

Egyszerű és összetett mondatok sorát idézhetnénk, melyek a szöveg szövetét adják, a párbeszédek koncentráltak, tömörek, egyidőben erősítik a drámai feszültséget és a mondanivaló fontosságát. Sütő András drámája ebből a szempontból nem a modern, inkább a görög drámákra emlékeztet.

Sütő András drámája nyelvileg is bizonyágtétel a szabadság eszméje mellett, példamutató állásfoglalás a népforradalom történelmi szükségszerűsége mellett és igazságunk mellett.

Homa-Móra Éva

ÚJ SZAVAKAT EPRÉSZVE — NYELVÜNK ERDŐZÚGÁSÁIG

Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című műve az általános iskola felső tagozatos készségfejlesztő óráin

I. „Nem tudom, hol hullattuk el szavainkat...”

Döbbenetes tapasztalataim vannak időnként a gyerekek szóbeli megnyilatkozásait hallva, fogalmazásaikat olvasva. Egyre gyakrabban fordul elő, hogy pl. egy másfél oldalas, saját élményt elmesélő fogalmazásban NINCS melléknév! A jelenség okait most ne kutassuk, tény, hogy elanyagiasult világunkban a tényleg, a dolgok számítanak; azok szépségei, körülményei, mögöttes jelentései — vagyis ami a differenciált nyelvhasználattal, a művészi nyelvvel árnyalható — nem fontosak a gyerekek számára. Némi túlzással fogalmazva: mintha korunk gyermekének hiányozna egy olyan „érzékszerve”, amely fogékony lenne az irodalomra, s amely a régebbi generációknak megvolt.

Sokszor, sokan leírták már, hogy gondolkodás és nyelv elválaszthatatlan, hogy a nyelv vizsgálható a gondolkodásra is. Aki differenciáltan ismeri, használja a nyelvet, az differenciáltabban gondolkodik. Aki érzelmeit árnyaltabban tudja kifejezni, annak gazdagabb lesz érzelemléviája. Aki a szert igére több szinonimát ismer, talán nyitottabb lesz embertársaira.

Nem túlzás tehát, ha kimondjuk, a kifinomult nyelv kifinomult személyiséget nevel; a nyelvi gazdagság igenis teljesebb életet kínálhat, a nyelvhasználat kérdése tehát előre mutató, társadalmi kérdés.

Ehhez képest már másodlagos az a probléma, amelyről szintén cikksorozatok, viták szólnak: miért nem olvas ma az ifjúság. Meggyőződésem, hogy előreléphetünk e téren azzal is, ha indirekt módon, diákjaink hétköznapijaiba „csempészünk be” minél több igényes, művészi szöveget, felzabadjuk szunnyadó nyelvi játékoságukat, Sütő szavaival: „új szavakat eprészünk” velük (20).

Bonyolult folyamat ez: régen azt mondtuk, a sokat olvasó gyerekek sokat javulnak nyelvi készségei, csiszolódik stílusa. Ma is így van. Csak valahogy el kellene kezdeni azt az olvasást... Addig is megpróbálhatjuk fordítva: a művészi nyelv apró szépségeit bemutatva, izlelgetve, majd játékos gyakorlatokban azokat „utánozva”, továbbgondolva talán közelíthetjük tanulóinkat az irodalomhoz is. Minél gazdagabb lesz aktív szókincsük, annál nagyobb a remény, hogy könyvet véve kezükbe, az olvasottakra pozitívan reagál értelmük-lelkük. Az is tény, hogy a magyartanár médium az irodalmi mű és a befogadni egyre nehezebben képes diákság között: egyre nagyobb az ilyen szerepünk is, egyre több „közvetítésre” van szükség. És itt nem csupán a „versértelmezésre” gondolok. Hogy egyáltalán megérintse valamilyen szinten a tudatát, lelkét az a mű; hogy „csilingeljen” benne, ahogy néhány éve — óvodás korban — még csilingeltek Weöres Sándor, Zek Zoltán, Nemes Nagy Ágnes sorai, nos ezt a nyitott, befogadó, gyermeki lelket kellene megőriznünk felső tagozatban is!

A módszert, amit leírok, sok-sok éve alkalmazom, sikeresnek is mondhatom. A „példamondatokban” rejülő óriási lehetőségre még a hajdani főiskolai szemináriumokon éreztem rá először, Raisz Rózsa tanárnőnk csodálatos hangulatú óráin. Ő abban az időben Papp Dániel-idézeteket hozott elemzésre, legtöbbször Papp Dánielt. Rajongtunk érte, „illatoztak” ezek a mondatok. Én mostanában Sütő András-mondatokat viszek az óráimra. (Többek között — természetesen. Most a Sütő-művet részletezem, mert mintha mostohán bánnának vele az általános iskolai tankönyvek...) Először 5. osztályban, amikor a költői jelzőt, szóképeket tanuljuk. Fontos, hogy érezzék: a prózát, sőt beszélt nyelvünket is ékesíthetik ezek az eszközök, persze megfelelő mértékben. Később, a fogalmazási műfajokat gyakorolva is előkerülnek a Sütő-mondatok. Sok apróságot tanulunk tőle; tüneményes eszköztárát lassan, kis részletekben figyeljük meg, s mire 8. osztályban a kortárs írók között „hivatalosan” is felbukkan a neve, már ismerősként üdvözljük. Már bejáratosak vagyunk az *Anyám könnyű álmot ígér* szövegébe, ott majd tartalmilag is áttekintjük a művet.

Tapasztalatom, hogy az „odalopott” irodalmi szöveg is komoly hatással van a felső tagozatosokra: bátrabban, felszabadultabban, játékosabban merik használni a nyelvet (előbb mindig írásban, fogalmazásban, később szóban is), határozottan bővül aktív szókincsük, otthonosan mozognak a költői eszközök világában, fogékonyabbak lesznek a szépre, az irodalmi alkotásokra — s mindezt apránként, szinte észrevétlenül, hogy egyre inkább hallják „nyelvünk erdőzúgását” (21).

II. „Új szavakat eprészünk” mi is

A Sütő-mű részleteinek gyakorlati bemutatása az órákon, témakörök (tanítási egységek) szerint csoportosítva

1. 5. osztály — Játékos készségfejlesztés

„Az udvar zsebkendőnyi. A ház rajta: kis meleg kemence.”

Feladatok:

- a) Gyűjtünk *-nyi* képzős melléknéveket! Gondoljatok a népmesékre is! (pl. mákszemnyi, öklömnyi, falatnyi, csöppnyi, csipetnyi; szusszanásnyi, lélegzetvételnyi, egy gombóc-évésnyi stb.)

Sütőnél még: pöttömnyi leányka-rokonom (153), sóhajtasnyi kacagás (80), gyermekölelésnyi menyasszony (80), koffernyi tyúkketrec (6).

Figyeljétek meg a gyöngéd, becéző-kicsinyítő hatást!

- b) Milyen szóképet rejt a 2. mondat? Milyen lehet az a ház, amelyet „kis, meleg kemenceként” metaforizál? Írjátok le szavakkal, vagy rajzoljátok le! Gyűjtsetek ti is hasonlókat! Mondjátok a metaforát, a társaitok pedig azt, hogy milyennek képzelik! Milyen házra írhatta Sütő egy másik helyen: „új, pirosposzsgás ház”?

2. 5. osztály — A költői jelzők — a leírás gyakorlása

Feladat: Keressétek meg a költői jelzőket! Milyen hangulatúak? Milyennek képzelitek az olvasottakat?

Példák, idézetek:

„...bebillentem az ájult kiskaput.” (81)

„Csupán az új, pirosposzsgás ház tartja magát.” (81)

„Volt ott még egy töltött-szájú kályha, az fújta a meleget...” (89)

„Térdére rogyan a vaksi nyári konyha.” (81)

„...hasra-vágtató talaj...” (35)

„Odébb egy koffernyi tyúkketrec s parányi akol a juhok számára.” (6)

Az idézetek többsége megszemélyesítést is tartalmaz, s kiválóan alkalmas az eleven, szemléletes leírás gyakoroltatására. A játékos gyakorlatok száma végtelen. Pl.: Keltsétek életre „költői” jelzőkkel egy zöldséges bolt portékáit! (Ilyen megoldások születtek:

— Nem, ebből a bánatos banánból inkább nem kérek. Ez a pirosposzsgás (!) alma jó lesz! Kérek ebből a mosolygós körtéből is, meg a szőlőből is, hogy ne szomorkodjon! Stb., stb.)

Néhány egyéb részlet a művészi leírás megfigyeltetéséhez:

A kút valósággal életre kel tolla nyomán: „A vizet csak lopni lehet tőle. Szinte lábujjhegyen közeledünk hozzá a vederrel, mivelhogy minden erélyesebb mozdulatra felkavarodik, elsötétül,

békanyálat bugyborékol. Kegyelmiünkből került a kutak sorába.” (6) (A halmozásokra, alliterációkra, belső összecsengésekre is felhívom a figyelmet, l. még később.)

„Ráncos a szilva az ághegyen. Reggelenként dér lepi be a rétet, kerteket. Az éjjel a víz megvakult a kicsi patakban.” (65)

Írjatok ti is hasonló néhány mondatot! (Adott cím vagy képek alapján.)

3. 5. osztály — A szóhangulat: a) A hangtani összefoglalás után

Feladat: A mű 6. oldalán, a kútról szóló leírásból (l. előbb!) keressétek ki

- az alliterációkat, belső összecsengéseket,
- a hangulatfestő, hangutánzó szavakat!

Keressétek ki ugyanezeket a következő idézetekben:

„Ami zajt a járkálásunkkal csaptunk: a meztelen talpak lappogása volt, az ujjak között felbugyborékoló sárlé neszezése.” (37)

„A bikával találtam szemközt magam; nem előttem: fölöttem fűjtatott, villámlott, morgott súlyos, öklelő mozgásban.” (97)

Néhányat válasszatok ki, írjatok velük másféle mondatot!

További példák az alliterációkra, belső összecsengésekre:

o, ö, ő hangok:

„Ő az örök oldó- és kötőanyag.” (61)

sz; u-a, u-á, g, valamint *k, r* hangok:

„Szakadt szál után kutatok, melynek gomolyagja elgurult valahol a gyermekkor bokrai között.” (11) (Metafora is!)

Próbáljatok ti is néhány hangra „komponálni” egy mondatot!

Milyen hangulat árad ebből a mondatból?

„Elbóbiskolok a pislákoló tűz mellett.”

Mi teszi dallamossá a következő mondatot?

„...kezünkben a tele kassal, könnyű kisasszonyléptekkel hazapillangózunk.” (9)

(A gyakorlás, játék nem csak az óra végéig tart: gyűjtőmunkaként mindig hoznak a gyerekek otthoni /általában gyerek-/ verseskötetben talált példákat az adott témához.)

A játékos, egyéni toldalékolásból eredő szóhangulat megfigyeltetéséhez: nyúlánkoló, nyúlánkozik, kiszedegette, pöttömnyi, kibuggyanó, visszaszállingózik, szorgalmatos.

Foglalj mondatba néhányat!

b) Jelentéstan

Keressétek meg azokat a szavakat, amelyeket tájnyelvinek gondoltok! Adjátok meg a jelentésüket köznyelvi rokon értelmű megfelelővel!

- „Kedvemre bódoroghattam a kertben...” (22)
 „A csizma a templomban a padig előmenve nyiszorog...” (37)
 „...a föld rabjai lettünk: beszotyog velünk a házba...” (35)
 „...a tejjel megpreckelt méhkasban...” (8)
 „Dülingél a ketrec...” (81)
 „...régi sebeinkről a kötést leszaggatva a magamét bonyáltam be...” (223)
 „...állunkat és figyelmünket felpockolva hallgattuk.” (23)
 „Apám a nadrágszíjat egy likkal bennebb húzta...” (9)
 „...a tekintetét elibénk küldi az ösvényre...” (147)
 „Úgy szuszogott a hegyeken átal...” (12)
 „Hozzon elé, mondom, valami tiszta papirost.” (36)

4. 8. osztály — Szinesztéziák, szinesztetikus képek; bonyolultabb igei, melléknévi metaforák, hasonlatok

Itt nem a pontos definiálás a lényeg, hanem a gondolatébresztés, a komplex, asszociatív hatás megfigyelése. A 8.-os gyerekek már „szárnyakat kapnak” az efféle idézetektől, gyönyörű megoldásokra képesek saját fogalmazásaikban. A *-os idézetek kommunikációs gyakorlatnak is jók: játsszák el élőképpel, némajátékkal a mondatok jelentéseit!

- „A homlokát, halántékát borogatja.(...) a kendő fehér sikolyára már a kert végében felfigyelek.” (121)
 * „Didergő, kopott kabátban keresi anyám az ösvényt súlytalan mozdulatokkal.” (64)
 „Mint egy elszakadt gyöngysor, úgy pergett rám a kedve.” (187)
 „Mint hajdan a kis csupor mézet, kötény sarkával fényesre törölt almát, kínálják felém a kínal vásárolt történetet.” (120.)
 (Érdemes „ellesni” a mondatrendet is: a hasonlító tagmondat is kerülhet előre!)
 * „A nő mindannyiunkat tűz alatt tartott a mosolyával.” (89)
- * „Amint kifűjtük magunkból a helytelenkedés mozdonygőzeit, a tanító néni tekintetének pórázán csendben figyeltünk a tudományokra.” (97)
 * „Állunkat és figyelmünket felpockolva hallgattuk.” (23)
 * „Lábujjhegyen lépked közöttük (ti. a fák közt), mintha mindahány korona egy-egy alvó gyereket ringatna.” (48) (Figyelemre méltó a természet iránti mély áhítat kifejeződése!)
 „A lakodalom széjjelment valóban, akár egy földhöz vágott kancsó.” (87)
 (A mint kötőszót kiválthatja az akár.)
 * „A szája széle megremeg, az arca megnyúlik, olyan, mint egy lehullani készülő vízcsepp.” (203.)
 * „A szomszédasszony elment a mákdarálóval és az aggodalmaival.” (198)
 „Éppen szemük és szavuk ügyébe estem.” (23)
 * „A tekintetét elibénk küldi az ösvényre.” (147)
 * „Amolyan törött szárnyú nevetéssel integet utánam.” (225)
 „Ahogy mezőségiesen a szavakat lágyítja, a fonottkalács jut eszembe.” (68)
 * „...örök szolgálatos a derékfájásban és a vesenyilallásban. Vasárnaponként (...) mint egy mérges kis ölebet, sétáltatja a fájdalmát a szövetkezet előtt.” (24)
 * „Az özvegyen maradt asszonynak már a puszta köszönés is a szívére esik: görög a könnye, s félbetörött mozdulattal hessenti el a vigasztalást.” (154)
 „Ha a tejsze aprított beszéd a házuknál szokásos lenne...” (47)
 (Milyen lehet az ilyen beszéd? Kinek aprítják tejsze a kenyeret, miért? Alkoss hasonló metaforát! (Pl. selyempapírba csomagolva mondja el neki, vattába göngyölve fogalmazza meg stb.)

Alkoss néhány mondatot, amelyekben kíméletesen, „tejbe aprítva” mondd el a következőket szüleidnek: a) rossz jegyet hoztál, b) elvesztettél valamit! Összeférhet-e a „tejbe aprított” beszéd a becsületességgel, az egyenességgel?)

4. 8. osztály — A jellemzés módjai

a) Hosszabb, néhány mondatos szövegek megfigyeltetése

Egy-egy rápillantás, egy mozdulat is lehet apropó néhány soros jellemzéshez. Sütő édesanyjáról írja a következőket. Figyeljétek meg, mi mindent sűrít e néhány mondatba! Keresetek külső és belső tulajdonságokat, jelen és múltbeli cselekvéseket, mozdulatokat, szokásokat, környezeti jellemzőket!

„Ölbe emelhető kicsinységében most még soványabbnak láttam őt, kis, pihenő szaladgálásnak a felmelegedett földön. A keszkenő alól kibugyanó hajtincsében megszámlálhatatlanok már a fehér szálak, mint a sokat mosott vászon, a szeme is világosodik. Barna volt, úgy emlékszem, a gesztenye korai változatából.” (6)

Miért fájó az „úgy emlékszem” közbeiktatás?

„Lábujjhegyre emelkedve a lámpa után nyúlánkozik anyám, hogy elfűjja. A haját lebontotta éjszakára; sovány a válla, csontos a háta, talán a levegő sem rezdül meg a súlytalan mozdulatától. De még mindig nevet; a halál félelmében észleljük mindegyre, hogy élünk, és elborítanak a gondok. Újra fiatalnak látom most az arcát; mintha az az asszony lenne, aki valaha volt a gondok kezdetén.” (14)

Keresd a szeretet, a ragaszkodás kifejezésének jeleit a fenti részletekben!

Vizsgáljuk most azt, hogyan ír édesapjáról! Milyen tulajdonságokra utalnak a következő részletek? Nevezd meg őket!

„...ami mondandója volt a világról: a keze alól röppent ki a kalapács, a fűrész és a kapa hangjával.” (118)

„'Veled mi van?' — kérdezte anyám, amikor apám a kiskaput nyitva hagyva megállt roskatagon, és hosszan maga elé bámult. 'Hát semmi. Kidobtak az iskolából.' Levette a kabátját, feltűrte az ingét, és megjavította a szomszéd mákdarálóját.” (119)

Apjával való kapcsolatát így jellemzi:

„Nemcsak tudom: enyhe sajogással érzem is, hogy eltávolodtam tőle. Míg mellette voltam, és egy helyett kettőt lépve, a fejtartásomat is hozzá igazítva, csikóként mindig a nyomában loholtam, s nyári cséplések idején a hátához bújva magam is szalmában aludtam, és hajnalonként friss kút-vízzel mostuk le arcunkról az éjszaka harmatját, otthonosabb voltam a gondolatai között. Fél szavából is értettem, mi a teendőm, merre kell indulnom. Talán éppen ez sajog bennem, a félszavas megértés hiánya. Falat emelt közénk az idő.” (11)

Mire utalhat a fal-metafora? Próbáljátok megfogalmazni, mi mindenből épülhetett ez a „fal”!

Keress kifejezéseket, amelyek

- a természet élő szépségét lopják a sorok hangulatába,
- mozgásba hozzák érzékszerveinket,

— apjával való bensőséges kapcsolatra, lelki közelségre utalnak!

Milyen elemekkel idézi meg a múltból nagyapja emlékét? (Gondolj a Toldi Előhangjára!) Milyenek képeled a nagyapát?

„Ha térdemre hajtom a fejem, a ház földjének agyagillatát érzem. A füstfellegecskékben nagyapám arcát látom, szakállának szúrását érzem a homlokomon. Fehér virág a szakála. Apó nevezte így, mondván, hogy halála előtt az ember kivirágzik.” (159.)
(Megfigyeljük-tanulmányozzuk a leboruló, zártságot idéző mozdulatot; az össz-érzékszervi hatást (illat, szín, füst, szúrás); a szakáll-virág metaforát. A Toldiban: lobogó pástortűzből, itt: füstből bontakozik ki a „szellemkép”.)

b) Kisebb gyakorlatokhoz

Egy udvarra bepillantva írja Sütő egy családról:

„Fiai, lányai szálfák és nyírfák, maga közöttük mint öreg csutak az erdőben.” (45.)
Kik a családtagok, milyenek képeled őket a metaforák és a hasonlat alapján?

„A nagy fürtös családban ő a muskotálygerezd.” (48)
Milyen szülő a muskotály? Ennek alapján milyen tulajdonságokat jelenthet ez a metafora?

A nyugatosokat, az impresszionizmust, a nominalitást tanítva is lehet kiegészítő példa a következő „rápillantó” jellemzésvázlat:

„A lányos arca puha krétarajz, gesztenye-szemében az anyja szelídsége, s a beszédje dallamos, kerekre göngyöltén ejti a szavakat.” (58)

Mutasd be, hogy a metaforák s a nominális stílus valóban tömörebbé teszik kifejezőmódot!

Más példa a szem színére: „...nyáriaskék-szemű” (48)

Alkossatok ti is egyéni szóösszetételeket, metaforákat a szemszín jellemzésére!

(Ilyen megoldások születtek pl.: jégkék szemű, üvegzöld (!) szemű, palackzöld szemű, haragoszöld szemű, huncutkék szemű, szomorúszürke szemű, ábrándozókék szemű, cicaszemű, macskaszemű. Az ilyesfajta játékos szóalkotásokkor soha nem minősítjük, csak meghallgatjuk egymást. Itt említem, hogy hasonló stílusfejlesztő gyakorlatokra remek „terepül” szolgálnak pl. Lázár Ervin meséi, elbeszélései is, szerencsére már minden tankönyvkiadó kínálja az írásait, az írások pedig „kínálják” magukat a nyelvi játékokra. Ez a dolgozat azonban marad a kijelölt témánál.)

További gyakorlatok az arca fókuszálva:

„...cérnavégen táncoló mosolygós szemöldöke.” (102)

Ki tudná bemutatni, „eljátszani” ezt az arcot? (Élénk mimika: nem csak a szánkkal mosolygunk!)

„A gyerekek közben megenyhültek irántam. A négy pár szemöldök rendre visszaszállingózik a helyére.” (158)

Milyen metakommunikációs jelentése van a felvont szemöldöknek? Játsszátok el! Mit fejez ki a „rendre” határozó? Próbáljátok más szavakkal helyettesíteni!

„A szája széle megremeg, az arca megnyúlik, olyan, mint egy lehullni készülő vízcsepp.” (203)

Milyen érzelmi állapotot ír le ilyen szemléletesen? Játsszátok el ezeket a mikromozgásokat!

Végül két példa arra, hogy a jól megválasztott szemszöggel akár szimbolikus, magán túlmutató is lehet ábrázolásunk:

„Apró termetű, keszeg ember, de most óriásként rajzolódik az égre, a kezében tartott kalapjával mintha fényt merítene éppen a feleségének, aki karba font kézzel a fal tövéből néz fel rá áhítatosan.” (57)

Képzeljétek el részletesen a helyzetet: szinte fényképszerűen örökíti meg az író a házaspárt.

Játsszátok el, helyezkedjétek úgy a térben, ahogy Sütő megidézi őket! (Építkezés: a nő a földön áll, a férfi a tetőn, hátteret az ég szolgáltat, ettől nő „óriássá”, ezért nézhet fel rá a nő átvitt értelemben is. Mikor is mondjuk ezt a szólást: felnéz valakire?) Mi a valóságos és mi a hozzáköltött elem? Miért tekinthetjük jelképesnek, mi a mögöttes üzenete a képnek? (A házastársi szeretet és odaadás.)

A mű utolsó lapján olvassuk szüleiről, amikor búcsút vesz tőlük:

„Ott állnak ketten a fehér rajzásban, vállukat belepi a hó.” (226)

Nemcsak a valóságosan is eltávozó író viszi így el szülei emlékét, hanem az olvasó is.

Az apa-anya szoborszerűen mozdulatlan, lassan távolodó, behavazott alakja időtlenné teszi őket, mintegy kiemeli őket az időből. A szülői ház hívogató, vonzó ereje az ő alakjukkal ölt majdtestet hazavágyó fiuk emlékezetében.

III. Zárszó. Munkánk felelőssége: a „ránk bízott talentumok”

E néhány gyakorlatot persze a végtelenségig lehet folytatni, sorolni, bővíteni. Természetesen számtalan csodálatos klasszikus és kortárs mű alkalmas arra, hogy elemeivel „morzsánként” ismerkedjenek a gyerekek, hogy kincseiben darabonként gyönyörködve tökéletesítsék saját nyelvüket.

S egy dologról még, ami mindennek az alapja, ami nélkülözhetetlen: a személyes példa, a tanári lelkesedés, hitelesség: sugározzék rólunk, hogy nekünk is valódi ügyünk, „emberhez méltó gondunk” mindaz, amiről diákjainknak beszélünk.

Szólítson meg mindannyiunkat az a néhány sor, amelyet Sütő András egy másik művének, az Engedjétek hozzám jönni a szavakat ajánlásában ír:

„Mit csináltál a rád bízott talentumokkal? Nincs más számonkérés: ott van gyermekeink tekintetében.”

(Munkám eredetileg a Magyar tanárok Egyesületének pályázatára készült.)

A műből vett idézetek után az alábbi kiadás oldalszámaira hivatkozom:

Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1978.

Figyelmükbe ajánljuk!

Hegedüs Géza: **A magyar irodalom arcképcsarnoka I–II.** 888 oldal, kemény kötésben. 1575 Ft

222 magyar író rövid pályaképe Janus Pannoniustól Örkény Istvánig.

Hegedüs Géza: **Világirodalmi arcképcsarnok I–II.** 752 oldal, kemény kötésben. 1562 Ft

200 külföldi író rövid pályaképe Aiszkhülosztól Dürrenmattig.

Megrendelhető postai szállításra:

Trezor Kiadó, 1149 Budapest, Egressy köz 6. Tel.: 363-0276, fax: 221-6337, e-mail: trezorkiado@trezor.t-online.hu

Papp Zsuzsanna

RENDAHGYÓ IRODALOMÓRA AZ OZORAI VÁRBAN

„A múzeumpedagógia egyik legfontosabb feladata a különböző korosztályú gyermekek múzeumlátogató, a művészeteket értő és befogadó felnőttekké nevelése. Köztudott, hogy a múzeumi foglalkozások nem helyettesíthetik az iskolai tanítási órákat, viszont a tanulók a múzeumban hasznosíthatják az iskolában tanultakat, az iskolai órán pedig alkalmazhatják a múzeumi tapasztalatokat.”

(Gyerekek a múzeumban — Múzeumpedagógiai olvasókönyv, szerk. FOGHTÚY Krisztina, HARANGI Anna, Tárogató Kiadó, Budapest, 1998.)

A mai városi fiatalok jelentős része nem ismeri a népi kultúra hagyományait, keveset tudnak a vidéki életforma jelenéről és múltjáról.

Legfőbb célkitűzésem jelen írásommal és majdani tanítási gyakorlatommal, hogy rendhagyó irodalomóra keretében Illyés Gyula életén és irodalmi munkásságán (*Puszták népe*) keresztül, valamint az ozorai várban található Illyés Gyula-émlékmúzeum tárlata alapján bemutassam a diákoknak a néphagyományokat, a tanyasi életformát és annak megrázó vonatkozásait.

„Az anyanyelvi és irodalmi nevelés elválaszthatatlan egységet alkot. Az irodalmi művekkel folytatott aktív párbeszéd révén jön létre a kapcsolat múlt, jelen és jövő között. Ez biztosítja a kultúra folytonosságát és folyamatos megújulását, segíti az egyént kulturális önazonosságának kialakításában, meghatározó szerepe van az érzelmi élet, a kreativitás, az esztétikai és történelmi érzék fejlesztésében, az emberi és társadalmi problémák megértésében, átélésében, a saját és mások kultúrájának megismerésében, az én és a másik közötti különbség, az idegenség megfogalmazásában és a máság erre épülő tiszteletében. Fejleszti az emlékezetet, az élmények feldolgozásának és megőrzésének képességét. Hozzájárul a történelmi érzék kialakulásához, segíti, hogy a diákokban megteremtődjön a tradíció elfogadásának és alakításának párhuzamos igénye.”

(Részlet a Nemzeti Alaptantervből)

I. Az ozorai múzeumlátogatást megelőző feladatok:

1. Korábbi irodalomórákon a diákok már megismerkedtek Illyés életének legfontosabb eseményeivel, valamint több művével: verseivel, drámáival, regényeivel és irodalmi szociográfiájával — a *Puszták népével* — is.

2. A *Puszták népe* c. regény fogadtatásának megismerése szemelvények segítségével: „...a múlt év piacán oly feltűnően sok jó magyar könyv jelent meg. De a kitűnő termésben is Illyés Gyula „Puszták népe” című könyve volt a legkülönb. Nem habozom leírni, hogy remekműnek tartom.”¹

*

„A könyv a felfedező könyvek egyike, az emberek és sorsok olyan anyagát dolgozta föl, formailag is ragyogó művészettel, amely mondhatni tökéletesen ismeretlen volt nemcsak az irodalomban, hanem általában a művelt emberek tudatában is.”²

*

„S most Illyés Gyula arra eszméltet, hogy a puszták népe, a magyarság egyharmada és legmagyarabb harmada, a szabadság szimbolikus honának gyermeke, kivétel nélkül cseléd, azaz szolga. Sőt, majdnem rab-szolga...Illyés cselekedete az, hogy bevilágít ebbe a rettenetes mozdulatlanságba, mint aki reflektorfényt vetít a tengerfenék titkai közé... A magyarság egyharmada tenger alá került, és elevezen el van temetve.”³

*

„Az édesanyjáról és az anyai nagyanyjáról, de általában a családjáról szóló részek a leg tisztább és leg-nemesebb magas irodalom. A pátosza sehol sem tolakodó, éppen ezért legyőzően megható minden részlete. De a legértékesebb s külön elmélyítő tanulmányt igényelne az ötödik fejezet, amelyben a cselédség és a zsellérség történelmi sorsát és szerepét világítja meg. Sok újat, ismeretlent hoz, s tiszta s mély igazságérzet és emelkedett szempont húzódik végig rajta.”⁴

*

Ortutay Gyula számára az a legfélelmetesebb könyvben, ahogy Illyés az emberek lelkeinek megbénulását ábrázolta a pusztai környezetben, valamint a kiszolgáltatottságukat, elhagyatottságukat.

*

Horváth Béla azt tartja igazán szépnek és becsülendőnek, hogy Illyés szavaiból mindig a szülőföld melege árad.

*

Akadnak olyan kritikusok is, akik valamit hiányoltak a könyvből, vagy éppen egyes részeit hibásnak tartották, de összességében elmondható, hogy a *Puszták népének* valamennyi bírálója elismerte a mű nagyszerűségét Illyés Gyula páratlan írói tehetségét. Azt hiszem, ezzel mindannyian egyetérthetünk.

3. A megadott szakirodalom segítségével az ozorai vár történetének feldolgozása — Illyés Gyulának ezen városhoz fűződő kapcsolata (differenciált tanulói kiselőadás).

a) KISS Gábor, *Várak, várkastélyok, várhegyek Magyarországon*, Budapest, Panoráma Kiadó, 1984. b) *Magyarország — Útikönyvek-sorozat*, szerk. BELLON Tibor, CZELLÁR Katalin, HOLÉNYI László, LŐRINCZ Ottó, NÉMETH Péter, PÉTER László, SZEKERES Zoltán, TÓTH Pál, TUSKÉS Tibor, Budapest, Panoráma Kiadó, 1990.

„Ozora már a honfoglalás előtt is lakott terület volt, de igazi fénykorát az 1400-as évektől éli.

Az Ozorai Pipó várát 1416-ban kezdték építeni. Az akkor főúri lakhely négyzet alaprajzú, emeletes, kö-zépudiváros. Az épület alatt két pince található. A főépület külső mérete 35x35 méter. A belső udvar 17x17 mé-ter. Ezen belül húzódik az 1,8 méter széles pilléres folyosó. A külső homlokzatok gazdagon tagoltak és áttör-tek. Az építmény külső megjelenése a késő gótika stílárís jegyeit hordja. 1491-ben a vár megsérül. 1520-ban Héderváry Ferenc átépíti, reneszánsz részletekkel gazdagodik.

Ozora életében két ismert és híres költő is jelentős szerepet játszott, életük egy jelentős állomása Ozora volt. Petőfi Sándor és Illyés Gyula.

Petőfi Sándor vándorszínészként Ozorán lépett fel először a nagyvendéglőben.

Illyés Gyula — diákkorától kezdődően — boldog napokat töltött Ozorán, itt éltek apai nagyszülei. A falut „álmai városának” nevezi. Tükörcsösön, a pince hűvösében születtek az Ozora-versek.

A település a rendszerváltás óta nagyon sokat fejlődött. 1994-ben a virágos városok és falvak országos pályázatán Ozora a falu kategóriában első helyezést ért el, majd 1995-ben nemzetközi versenyen Európa-díjat kapott.”⁶

A kiselőadás meghallgatása után megfigyelési szempontokat kapnak a diákok azért, hogy ezzel is figyelemre buzdítsam őket a kiállítás megtekintésekor. A kiosztott szem-pontok megegyeznek a későbbiekben kitöltendő feladatsorok címeivel.

Ezek a következők:

Mi tetszett a legjobban? — Miért?; A puszta vallása, babonák; Szerelem; Szegény-ség — jómód; Szülő-gyermek kapcsolat; Munkakörülmények — munkaidő — szabad-idő.

Miután a feladatsorok címeit (= megfigyelési szempontokat) kiosztottam, és a diákok így már tudják, hogy mire figyeljenek, kezdődhet az emlékmúzeumban található kiállítás végigjárása. Fontosnak tartom, hogy minden diák — a magával hozott füzetbe — készítsen önálló jegyzeteket a látottakról.

Mikor mindenki befejezte a tárlat megtekintését, akkor osztom ki a fent megadott címeikkel ellátott feladatsorokat. Természetesen minden tanulónak elég időt tervezek, hogy végiggondolhassa, mit is látott, és melyek a kérdésekre adandó helyes válaszok.

Ha mindenki elkészült, akkor következhet a feladatsorok, helyes válaszok közös megbeszélése. Előfordulhat, hogy egy-egy kérdésre több jó válasz is adható, éppen ezért minden diák megoldását végighallgatom.

* * *

II. Feladatsorok:

1. MI TETSZETT A LEGJOBBAN? MIÉRT?

Illyés Gyula emlékmúzeumában 4 teremben tekinthetél meg képeket, könyveket, tárgyakat, amelyek mind kapcsolatban állnak az íróval.

Válaszolj az alábbi kérdésekre!

1. Melyik volt az a munkaeszköz, amely legjobban megragadta figyelmedet? Miért?
Pl. a satu.
2. Melyik volt az a vers, illetve versrészlet, amely Neked a legjobban tetszett? Miért?
Pl. Egy mondat a zsarnokságról.
3. Melyik volt az a festmény vagy szobor, amely leginkább megtetszett?
Pl. Dési Huber István: József Attila és Illyés Gyula.
4. Milyen — Illyés Gyulával kapcsolatos — kéziratra emlékszel?
Pl. Népiskolai bizonyítvány

2. A PUSZTA VALLÁSA, BABONÁK

Illyés a *Puszták népében* leírta, hogy a pusztaiak inkább csak a babonáknak áldoztak, hiszen kápolna is alig épült, istentisztelet pedig csak évszakonként egyszer volt. Ezeknek ellenére Illyés apai nagyszülei hithű katolikusok voltak, anyai nagyszülei kálvinisták.

„Vallás a pusztán? Ahol ha kápolna végre épült is, (...) istentisztelet jó, ha évszakonként egyszer esett? A pusztaiak között, akik legjobb esetben is csak a babonának áldoztak?”⁷

Válaszolj az alábbi kérdésekre!

1. Milyen vallású volt Illyés Gyula édesapja, akit fotón is láthattál a múzeumban?
Katolikus.
2. Milyen vallású volt Illyés Gyula édesanyja, akit szintén megismerhettél a kiállításon?
Református.
3. Illyés Gyuláról nézhettél meg a legtöbb képet az emlékmúzeumban. Ő milyen vallású volt? Miért?
Katolikus, mert édesanyja is áttért a katolikus hitre, miután házasságot kötött férjével.
4. Kik voltak azok, akik úgy gondolták, hogy „pogány” környezetben nevelődik a kis Gyula?
Az ozorai katolikus rokonság.

3. SZERELEM

A szerelemről is sok érdekeset, talán meglepőt tudhatunk meg a *Puszták népéből*.

„A párok tehát még szinte gyermekfővel kialakulnak, és a pusztai fogalmak szerint hívek egymáshoz attól a pillanattól fogva, hogy az első, annak nevezhető szerelmi egyesülés megesik köztük.”⁸

Válaszolj az alábbi kérdésekre!

1. Hogy hívták Illyés Gyula első feleségét?

Juvancz Irma.

2. Illyés második feleségéről fényképet is láthatnál a múzeumban. Ki volt ő?

Kozmutza Flóra. Gyógypedagógus.

3. Mi a címe annak a műnek — a kiállításon látottak közül —, amelyben Illyés Flóra iránti szerelmét fogalmazta meg?

Naplójegyzet Flóra iránt érzett szerelméről.

4. Írj pár mondatos fogalmazást a *Naplójegyzet* segítségével a következő címmel:

Illyés Gyula és Kozmutza Flóra szerelme

4. SZEGÉNYSÉG — JÓMÓD

Illyés Gyula kitűnően mutatja be a *Puszták népe* című könyvében a pusztaiak óriási szegénységét, elhagyatottságát, kiszolgáltatottságát — ellenpontként az uraságok nagyzólo életvitelével.

„A puszták népének díjazása részletesen ellenőrizhető. (...) A konvenció feltételei szinte évről évre kedvezőtlenebbek.”⁹

Válaszolj az alábbi kérdésekre!

1. A kiállításon megtekinthetél egy képet „*Illyés Gyula családjával*” című fotográfíát. Édesapja Illés János volt, aki dunántúli számadó juhászok leszármazottja. Mivel foglalkozott?

Uradalmi gépészként dolgozott.

2. Hol dolgozott az előző kérdésben említett Illés János? Az „*Illyés Gyula családjával*” című kép alapján készíts jellemzést Illyés édesapjáról!

A grófi birtokon.

3. Az anyai ág az Alföldről került a Dunántúlra. Mivel foglalkozott Illyés Gyula anyai nagyapja?

Bognár volt.

4. Rácegrespusztáról, ahol Illyés Gyula (s nem messze Lázár Ervin) született, láthatál képet, festményt a múzeumban. Talán nem csodálkozol a fotók alapján sem, hogy az itt élő embereknek az álma a kiemelkedés volt. Hogyan képzelték el ezt az előbbre jutást?

Valamelyik falu zsellérsorába igyekeztek bekerülni.

5. SZÜLŐ–GYERMEK KAPCSOLAT

Sokat megtudhatunk a szülők és gyermekeik kapcsolatáról Illyés Gyulának a *Puszták népe* című könyvéből. A cselédházak egy-egy szobájában akár több család is lakhatott egyszerre, így olyan is előfordult, hogy egyesek összetévesztették csecsemőiket.

„A gyerekek úgy élnek a pusztán, oly szabadon, akár a határban s a házak között felügyelet nélkül összevissza bolyongó állatok.”¹⁰

Válaszolj az alábbi kérdésekre!

1. Mi volt az eredeti családi neve Illyés Gyulának?

Illés Gyula.

2. A cselédek körében nem volt szokás az olvasás, azonban a költő családja kivételnek számított, ugyanis rendszeresen olvastak. Kinek a költészete és életpályája tette az első komoly hatást Illyés Gyulára?

Petőfi Sándor költészete és életpályája.

3. Illyés Gyula gyakran hazajárt szüleihez, a szülőföldjére. Az itteni élmények művei sorának váltak ihletőivé. Sorolj fel ilyen műveket, verseket — azok közül — amelyeknek részleteivel találkozhattál a múzeum falain!

Pl. Puszták népe, Ozorai példa, Szekszárd felé

4. Illyés szülői háza már nem áll, lebontották. Mit találhatunk ma a helyén? Erről főtó is tanúskodik!

Emlékoszlop.

6. MUNKAKÖRÜLMÉNYEK — MUNKAI DŐ — SZABADIDŐ

Illyés Gyula *Puszták népe* című művében pontosan leírja a puszták népének, a cselédeknek a munkakörülményeit. Szabadidejük alig volt, hajnaltól szürkületig szinte folyamatosan dolgozniuk kellett.

„Ebed után éppúgy folyik a munka, egyhangúan s a szünet nélküli sarkallás ellenére is vontatottan, mint délelött; mint általában az egész életen át.” (...) „A vigalmakat is szokások irták elő és irányították.”¹¹

Válaszolj az alábbi kérdésekre!

1. Illyés egyik közeli rokona méhészkedett, ennek emlékére a kiállításon egy méhkast is meg lehetett tekinteni. Ki volt ő?

Illyés Gyula cecei nagyapája. (apai ágon)

2. Illyésre nagy hatást tett a népművészet és a népzene. A béreseknél — szabadidejükben — gyakran szolt az ének. Melyik az a hangszer — ezt az emlékmúzeumban is kiállították —, amely a leggyakrabban kísérte éneküket?

Citera.

3. Az éneken kívül mit hallhatott még a béresektől gyermekkorában Illyés Gyula?

Meséket.

4. Mi a címe Illyés népmeséket feldolgozó művének, amely 1 millió példányban jelent meg idáig?

Hetvenhét magyar népmese.

A múzeumlátogatást követő órára írásbeli házi feladatot adhatunk a következő címekkel:

Illyés Gyula dolgozószobájában; Illyés és Kozmutza Flóra szerelme a látott fényképek tükrében; A pusztai élet a megtekintett festmények fényében; Legmegdöbbentőbb élményem Ozorán stb.

Jegyzetek:

¹ Toll, KOMLÓS Aladár, *Irodalmi napló*, 1936/8. évfolyam, 6. szám, 208. l.

² Csak az igazat – Tanulmányok Illyés Gyula születésének centenáriuma. TŰSKÉS Tibor, *Az újraolvasott Puszták népe*, Kortárs Kiadó, Budapest, 2003, 151. l.

³ *Nyugat*, BABITS Mihály, *Puszták népe*, 1936. június/6. szám, 410. l.

⁴ *Gondolat*, VERES Péter, 1936. június, 4–5. szám, 413. l.

⁵ N. HORVÁTH Béla, *Műközelben — Irodalomtörténeti tanulmányok, műelemzések*, Korona Kiadó, Budapest, 1999, 17. l.

⁶ www.ozora.hu

⁷ ILLYÉS Gyula, *Puszták népe*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 43. l.

⁸ Uo., 152. l.

⁹ Uo., 135. l.

¹⁰ Uo., 143. l.

¹¹ Uo., 91. l.; 126. l.

Holczer József

„Nemszeretem” szó is van!

Villanásnyi kitérőt teszek. Az ószövetségi Szentírás legelejéről mindenki tudja: a negyedik, illetve az ötödik napon Isten a szörnyetegektől a csúszómászókig mindenféle állatot teremtett. Munkája végeztével mindkét napon — ahogy a Bibliában áll — „látta Isten, hogy jó” (Teremtés 1,20–25). Csodáljuk máig effajta alkotásait, legfeljebb olykor nem érdemes közel mennünk hozzájuk). Csakhogy! Jó két évtizede megjelent egy népszerűsítő kiadvány, kihívó címmel: „Nemszeretem állatok”. Emberi hozzáállásunk széles skáláját tükrözte a megfogalmazás — részleteznünk, példákkal illusztrálnunk nem is kell. Ezúttal a szükséges és kézenfekvő analógia idéztette velünk...

... Mert van, lehet *nemszeretem* szó is!

Immár háromnegyed százada ismerjük — Kosztolányi jóvoltából — „A tíz legszebb szó”-t (Pesti Hírlap, 1933. nov.19.): „láng, gyöngy, anya, ősz, szűz, kard, csók, vér, szív, sír”. „Válaszom merőben önkényes” — vall és mentegetőzik a nagy nyelvesztéta. Itt én most mindössze egyetlen negatív előjelű szót hozok. Kosztolányival ellentétben nem az egy szótagosak, még csak nem is a nem összetettek közül. De nem is a csúnya, a pikáns, a paráznság és a káromkodás körébe tartozó ocsmány, durva, vulgáris elemek köréből.

Az én „nemszeretem” szóm a megalkotójának — ki tudja pontosan, mikor volt ez; egy-két évtizede bizonyára — igenis tetszhetett. És ha nyelvészi, stiláris allűrjei is lehetnek a merőben vendéglátói, idegenforgalmi stb. szempontjai mellett, akkor tudatosan gondolt arra: ő most *intarziában* (is) gondolkodik. Azaz: a szóbelsőben — az összetétel merev határát is átlépve! — elrejt egy másik szót. Mondjuk: egy (valamilyen) *állatot*. A rejtvénynek is kétségkívül kitűnő intarzia, melyet persze a fejtőnek kell teljessé tennie, ekképp fest: **bü...geli**. Máris könnyíték a megoldáson: a szófaja nem ige!

Cikkem írása táján megyeszékhelyem frissen, a könyvhétre megjelent képes albumát forgattam; reklámok is bőven vannak benne. Nos, az egyik hotel ekképp kezdi a szolgáltatáslistáját, hozzáteszem: az iménti rejtvény megoldásával, azaz teljes alakját szerepeltetve: „24 órás recepciószolgálat, drinkbár, *büféreggeli*.” (Kiemelés természetesen tőlem — HJ!)

Itt még csak elsiklik a szem. De az még szörnyűbb lenne, ha elválasztanák a sort: „*bü-féreggeli*”! Számomra ez továbbra is a nemszeretem szó! Legfeljebb egy „valakinek” lehet kedvére: az első kakasszó után kapirgálni kezdő baromfinak. Nekünk meg a nyelv „szemétdombjából” valami kincsebbet kellene előkapirgálnunk: ezen éhségcsillapító fogalom (és tartalma!) méltóbb, így- és (anya)nyelvcsiklandozóbb szinonimájaként...

* * *

Dóra Zoltán

Nem mindig ejtjük, de mindig írjuk

A szóvégi **h** a magyar kiejtésben általában néma. *Düh, juh, méh, pléh* és még néhány szavunkban az írásban jelölt **h** nem hangzik. A toldalékoláskor a következő a szabály: ha a rag, jel, képző magánhangzóval kezdődik, akkor kiejtjük, ha mássalhangzóval, akkor nem: *dühös, juhász, méhek*, de *dühvel* (ejtsd: *düvel*), *juhval* (ejtsd: *juval*), *méhvel* (ejtsd: *mével*). Ugyanez a szabály akkor is, ha a **h** végű szó valamilyen összetétel előtagjaként áll: *dühroham, pléhdoboz* (ejtsd: *düroham, plédoboz*).

Helyesírási szabályzatunk 75. pontja, ami a **h** végű szók helyesírását szabályozza, megemlíti a *bolyh, doh, enyh, fellah, keh, moh, padisah, potroh, sah, Allah, Zilah* szavakat, ame-

lyeknek minden alakjában ejtjük a *h* mássalhangzót. Így a dohhal, potrohhal, Allahhal toldalékolt szavakban hangzik a teljes hasonulás során létrejött *hh*.

A rádióban egyre többször halljuk a szavak végén a mássalhangzóval kezdődő toldalék/utótag előtt is a *h* hangoztatását. Így: *dühhel, juhhal, juhtenyésztés*. A hibás kiejtés okát a modorosságban vagy inkább a bizonytalanságban kell keresnünk. Egyszer már írtam arról, hogy bizonyos szavakban a hiátustöltő mássalhangzó marad el esetenként. A *dijó, teja* helyett *dió, tea* hangzik. A kiejtés és a helyesírás eme „ellentmondásossága” a helyesírásban kevésbé járatosokat könnyen megtéveszti. Úgy vélik, hogy hibáznak, ha kiejtésük nem követi az írást. Mint ahogy a hiátus nem „hijátus”, ahogy erről Holczer József írt, a juhval sem „juval” a helyesírásban. A *h* végű szavak helyesírásával kapcsolatban szabályzatunk felsorolja azokat a szavakat is, amelyeknek a kiejtése ingadozik. Ilyenek például az *áh, eh, hah, heh*. A szabálypont utolsó mondatát mindenképpen figyelemre méltónak, no meg követendőnek is tartom: „Akárhogyan is ejtsük is azonban a *h* végű névszókat, a *h* betűt írásban mindig feltüntetjük.”

A szabálypontnak ezen mondata eloszlatja a helyesírási bizonytalanságot. Ám a helyes kiejtést is illik tudni, főképp a rádióban, és természetesen megvalósítani is.

Túró

A túró közismerten tejtermék. Sokan kedveljük a túrós csuszát. A *csusza* voltaképpen melléknévi igenév, jelentése *csúszó*, amely arra utal, hogy a tészta *csúszik*. De valljuk be, hogy nemcsak a tészta, hanem annak elfogyasztása után egy kis jóféle borocska is *lecsúszik*. Nem véletlenül csalogatta az embereket a sláger szerzője Óbudára emígyen: „Az asztal tarkabarka, rajta jó kadarka”. Ugyan van-e még valahol jó kadarka, és vannak-e a házi készítésű finom túrós csuszák meg egyebek?

Túró azonban hála Istennek még van. A *Montice* nevű cég szerint valószínűleg többféle is, hiszen a 250 gr-os csomagolású doboz fedelén ugyanis ez olvasható: „Pasztörözött tejből készült zsírszegény túró...” Eddig nincs is bajom az áru ismertetésével. Azonban már kissé meglepődöm, hogy a fentieket még ezzel is kiegészítik: *Étkezési túró*.

Nem tudom, mire vélni ugyanis, hogy az *étkezési* jelző mit keres a túró előtt, hiszen tudtommal a *túrót* étkezéskén kívül más célra nem használják. Ellentétben például az *olajjal*, amelynek felhasználása széles körű. Az *étkezési* célra használt *olajoknak*, attól függően, hogy miből készítik, több fajtája van: *napraforgóolaj, olívaolaj, repceolaj* és *tökmagolaj*.

Az *olaj* sokféle felhasználását mutatják az alábbi megnevezések: *fáradt olaj, kenőolaj*. Ezek a műszaki nyelv szakszavai. Ezen kívül a vallási szertartásokon, például a bérmáláskor, is használnak *olajat*, ezt nevezik *szentelt olajnak*.

A címbeli szóra azonban ez a sokféleség nem jellemző. A túró csak ételneveinkben fordul elő. A már említett *csuszán* kívül említsünk még meg néhányat. Íme: *túrógombóc, túrós rétes, túrós pite*, no meg a gyerekek egyik kedvenc csemegéje, a *Túró Rudi*.

Származását illetően pedig beszélünk *juhtúróról, kecsketúróról* és természetesen *tehéntúróról* is. Minőségét illetően pedig van *zsíros, félzsíros* és *sovány*, illetve ahogy a *Montice* termékének ismertetőjén áll, *zsírszegény*. De ezek mindegyik fajtája *étkezési* túró. Semmi szükség sincs tehát arra, hogy ezt a gyártó cég külön feltüntesse.

Szóljunk még arról, hogy a durva beszédben is megjelenik a *túró* szó. Ezt — értelmező kéziszótárunk szerint — „Ellentmondás kifejezésére” használják. Például: *A túró*. Ennek jelentése: ’dehogysis’. Megfigyelésem szerint egyéb durva nyelvi megnyilatkozásokban is él, amelyeket a választékos beszédben természetesen kerülni kell.

Gercsák Gábor

NYELVI JÁTÉK A TÉRREL ÉS KÉPPSEL

Bevezetés

A szerző térképész, földrajz- és angoltanár, aki „szereti a szavakat”. Az alábbi játékos elmefuttatás a *térkép* szót elemenként járja körül, továbbgondolkodásra csábítva játszótársait, a hasonló érdeklődésű térképészeket, földrajzosokat és nyelvtanárokat.

A *tér* mint ige és főnév

A *tér* szó igei és főnévi jelentése között könnyen felismerhetjük az összefüggést. Különösen akkor, ha a *tér* szó *más irányba indul* jelentésére gondolunk. A *tér* igei jelentései pl.: jobbra tér, a tárgyra tér, magához tér, észre tér. Főnévként tudományos, filozófiai és többféle hétköznapi, illetve elvont jelentése van: választékosan használjuk a lehetőség kifejezésére is.¹ Viszonylag kevés ehhez hasonló, kettős szófajú (pl. főnév-melléknév, ige-főnév) szavunk van: ilyen a *puszta*², illetve a *csavar*, *fagy*, *les*, *zár*, *zavar*.³ (Ugyanakkor például az angol nyelvben nagy számban vannak kettős szófajú szavak: pl. *book*, *chart*, *help*, *love*, *map*, *survey*, *work*).

A *kép* mint főnév

Leggyakoribb jelentése: valaminek a mása, arca, látványa.

A *térkép* szó magyar előzményei

A *térkép*⁴szavunk eredetét, használatának változását részletesen kifejti Kiss (1999).⁵ A *térkép* szót először 1833-ban, a nyelvújítás korában írták le. Mit használt előtte a magyar nyelv? Elsőként a *tábla* jelent meg (1620) a latin *tabula* alapján, majd a *mappa* (1637) az ugyancsak latin *mappa* teljes átvételként. Az *abrosz* szó (1655) a *mappa* tükörfordítása volt, melyet később az egyértelműség kedvéért a *mappa mundi* magyar megfelelője, a *földabrosz* (1785–86) váltott fel. Szóösszetételekben – német hatásra – használatos volt a *kártya* is (1788). A *térkép* szó közvetlen időbeli előzménye, a *földkép* (1807) már sajátosan magyar alkotású összetett szó, amely a lényegét pontosan kifejezte.⁶

A játék

Egyszerű, gyerekkori nyelvi játékunk volt, hogy azzal versenyeztünk, egy szónak mindig csak egyetlen betűjét megváltoztatva ki tud a legkevesebb lépésen át eljutni egy előre megadott szóig. Természetesen a kiindulási szó és a célszó ugyanannyi betűből állt. Az győzött, aki a legrövidebb utat találta meg a kezdő szótól értelmes szavakon át a célig. Ha a *térkép* összetett szavunk két elemét vesszük, a *tér* szóból a *kép* szóig nagyon könnyű ily módon eljutni. Egyrészt mert a kiindulási szó rövid, nagyon sok értelmes hárombetűs szavunk van, illetve szerencsés az is, hogy két mássalhangzó zár közre egy magánhangzót, és ez a magánhangzó a két szóban megegyezik. Egyszerű megoldásnak kínálkozik a *tér – tép – kép*, vagy a *tér – kér – kép* sor.⁷ Látjuk azonban, hogy

¹ *Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek / Az emberiségért valamit!* (Petőfi Sándor: Sors, nyiss nekem tért...)

² *Hej, mostan puszta ám igazán a puszta!* (Petőfi Sándor: A puszta, télen)

³ Egészen más típusba tartoznak az azonos hangalakú, de jelentésükben teljesen eltérő, esetenként még azonos szófajhoz is tartozó szavak: *ár*, *bán*, *csap*, *ég*, *fej*, *fogoly*, *fűz*, *lép*, *sejt*, *sír*, *tűz*, *vár* stb. Ezek a homonimák.

⁴ A fogalom többféle szaknyelvi meghatározása körül az egyik: *Földön és más égitesten vagy a világűrben található természeti és társadalmi típusú tárgyak és jelenségek sík, a méretarány szerint kicsinyített, generalizált, magyarázó ábrázolása.* (Kartográfiai értelmező szótár. Földmérési Intézet, Budapest, 1974). Egyszerűbb fogalmazással: a *térkép* a valóság kibővített tükörképe.

⁵ Az első előfordulás dátumaként más adatokat közöl *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (1976).

⁶ A *tér* és a *kép* szavunk is a honfoglalás előtti magyar nyelv szókincsének része (finnugor, illetve ótörök eredetűek). A földtudományi szókincsünk eredetéről l. Kázmér (1999).

⁷ Hasonló, szóláncokra épülő, elmés nyelvi játékok sorát ismertette korábban Grétsy (1974), illetve legújabban Sinkó (2005).

a közbülső *tép* vagy *kér* szónak a *tér* vagy *kép* szóval sem tartalmi, sem asszociatív kapcsolata nincs.

Egészen másként kell megoldanunk a játékos feladatot, ha nem egy-egy betű változtatásával akarunk eljutni egyik szótól a másikig, hanem a rokon értelmű, vagy azonos vagy hasonló jelentésű szavak, azaz szinonimák sorozatán át.

Szinonimától szinonimáig

A játékos szinonimagyűjtés és -válogatás kezdő lépéseként elindulunk a *tér* szóból, és megkeresünk, hogy annak milyen rokon értelmű szavai vannak, majd ezek szinonimáit ismét megnézzük és így tovább.⁸ Az a feladat, hogy minél kevesebb áttétellel jussunk el a *kép* szóhoz, vagyis alkossuk meg a *térkép* szó mintegy asszociatív folyamatábráját. Ha az egyes szavak elágazásait (tehát az utalásokat további rokon értelmű szóra), végpontjait (ahol már nincs utalás más szinonimára) rajzon ábrázoljuk, olyan nagy és bonyolult ábrát kapunk, mint egy elektromos kapcsolási rajz. Ez az asztallap méretűre duzzadó ábra némi fantáziával úgy is felfogható, mint a *tér* és *kép* szó szinonimaterképe.⁹ Igazi szótárnézegetőknek való, izgalmas feladat. Az ilyen keresgéléshez, lapozgatáshoz, asszociációs gyakorlatokhoz kiváló forrás szinte minden szótár, legyen az egy- vagy kétnyelvű.

Amennyiben a *tér* és a *kép* szavak közötti áthidalásokat a szinonimák szinonimáival tárjuk fel, felfedezzük az egyes szavak tartalmi hasonlóságait. Kezdjük a láncot a *térkép* szó első elemével, és nézzük meg, hogy az egyik szinonimaszótár (Kiss, 1998) milyen rokon értelmű szavakat rendel a *tér* szóhoz: *terület, terep, hely, térség, sáv, zóna, öv, égbolt, köz, helyszín, aréna, sík, grund, placc; mező, tartomány; helyiség, üreg; sorköz, hézag; hatókör, lehetőség alkalom, mód*. A felsorolt és természetesen sokszor különböző stílusértékű rokon értelmű szavak többé-kevésbé helyettesíthetők a *tér* szóval. Azt is láthatjuk, némelyek csak nagyon korlátozottan, bizonyos összefüggésekben alkalmazhatók a *tér* kiváltására. Esetenként a tartalmi vagy hangulati kapcsolat nagyon laza, sőt itt-ott esetleg még vitatható is a szótárszerkesztő döntése.

A keresgélés elején még nem tudhatjuk, melyik lesz végül az a szó ebben a szinonimabokorban, amelyik a legrövidebb áttétellel vezet a *tértől* a *kép*hez. Vizsgáljuk meg ezért a *tér*nél minden egyes felsorolt szó szinonimáját az *alkalomtól* a *zónáig*, és észre fogjuk venni, hogy több irányban inkább távolodunk, míg néhány irányban közeledünk a megoldáshoz. Például az *alkalom* rokon értelmű szavai az alábbiak: *lehetőség, mód, esély, helyzet, sansz, körülmény, apropó, okkázio, ziccer; időpont; ünnep, összejövetel, szórakozás, buli*. Könnyen ráérzünk, hogy ezek a szavak aligha vezetnek majd gyorsan el a célig, hiszen földrajzi vagy geometriai tartalmuk – a *helyzet* szó kivételével – gyakorlatilag nincs. Érdemesebbnek kínálkozik viszont a *hely* rokon értelmű szavait megkeresnünk és alaposan megvizsgálnunk az idézett szótárban: *tér* (visszautalás a kezdő szóra), *térköz, zug, terület, térség; helyszín, vidék, helység, tájék; fekvés, elhelyezés, ülés, ülőhely, férőhely, placc; helyszín, színhely; lelőhely, locus; hírforrás; helyezés, sorrend; körülmény, helyzet, szerep, állapot, viszony; munkahely, alkalmazás, állás, státusz, pozíció, poszt*. A *hely* rokon értelmű szavai között már jóval több olyan elemet fedezhetünk fel, amely már inkább kapcsolható a *térképről* vagy a *képről* alkotott képzeletünkhöz (pl. *terület, helyszín, vidék*), de az is nyilvánvaló, hogy van néhány szó, amely gyorsan vakvágányra visz (pl. *ülőhely, hírforrás, alkalmazás*).

A sok-sok lehetséges elágazásból a *helyzet* szó fog innét minket a leghamarabb a kívánt irányba vinni. A szótár ehhez az alábbi rokon értelmű szavakat adja csoportosítva: *elhelyezkedés, konstelláció, állás, fekvés, topográfia; pozitúra, tartás, testtartás; szituáció, szitu, állapot, status quo, stádium, körülmény, tényállás, környüállás, ábra; viszony, rang, státusz, pozíció, kondíció*.

⁸ Ehhez két nagyon jó magyar szinonimaszótár áll rendelkezésre: Kiss (1998) és O.Nagy–Ruzsiczky (1989).

⁹ Részben hasonló játékos ötletet dolgozott fel a *to spread* angol igéből kiindulva a belga Pierre Bismuth az 1990-es évek közepén. A szerző rajzon ábrázolta az összefüggéseket, és ezt később egy antwerpeni térképiállításban is mutatták (Gercsák, 2000).

A sorozatban ismételtelen előforduló szavakat (pl. *körülmény, fekvés*) félretehettük, hiszen azok biztosan nem visznek minket tovább, csak visszautalnak, és a kör bezárul.

A *helyzet* szleng szinonimája, az *ábra*¹⁰ ugyan bizalmasságot mutat, de segítségünkre siet, ugyanis az *ábra* rokon értelmű szavai már közvetlenül a végcélhoz viszik a játékos szótárolvasót: *illusztráció, szövegkép, kép, rajz, grafika, ábrázolás, diagram, figura, forma; helyzet, szituáció, tényállás*. Tehát a *tér – hely – helyzet – ábra* vonalon lehet a legkönnyebben eljutni a *kép* szóhoz. Az asszociáció követhető, noha a felsorolt szavak között van bizalmas (*grund, placc, szitu*), szak-
szó (*locus, topográfia, kondíció*), csak bizonyos összefüggésekben szakszó (*mező, tartomány, di-
agram*), régies (*konstelláció*), tájszó (*környülállás*), idegen szó (*status quo*), illetve a használatból,
beszédhelyzettől függően szleng is (*ábra*).

Érdeemes megállni annál is, hogy a *térkép* szavunk *kép* eleme milyen sok szinonimát idézhet fel bennünk. Névssor szerint válogatva: *ábra, ábrázat, arc, arckép, arckifejezés, arculat, átvitel, benyomás, elképzelés, emlékkép, felvétel, fénykép, festmény, filmkocka, fizimiska, fotó, grafika, hasonmás, ikon, illusztráció, jelenés, jelenet, jelkép, képmás, képzet, külszín, látomás, látszat, látvány, metafora, orca, pofázmány, portré, rajz, rajzolat, szemlélet, szimbólum, szín, szókép, tükörkép, tünemény, valóság, vízió*.

A *térkép* szó lassú, tagolt kiejtésekor az agyunkon sokféle asszociáció futhat át. Természetesen nem elég a *térkép* szót kimondani: kicsit el is kell merengeni a szó és annak elemei jelentésén. Ilyenkor felismerjük, hogy e szép, egyszerű, viszonylag új, sajátos alkotású szavunk mennyire kifejező: a térnek a képe.¹¹

Hivatkozások

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, 3. kötet (1976). Akadémiai Kiadó, Budapest

Gercsák Gábor (2000): A tér objektív és szubjektív képei. Geodézia és Kartográfia, Budapest. 2000/12. pp. 37–40.

Grétsy László (1974): Anyanyelvünk játéka. Gondolat Kiadó, Budapest

Kázmér Miklós (1999): A magyar földtudományi szókinccs eredete. Földrajzi Közlemények, Budapest. 1999/3–4., pp. 145–150.

Kiss Gábor (1998): Magyar szókinccstár. Tinta Könyvkiadó, Budapest

Kiss Lajos (1999): Magyar írók a térképről. Magyar Térképbarátok Társulata, Budapest

O. Nagy Gábor – Ruzsiczky Éva (1989): Magyar szinonimaszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest

Sinkó Judit (2005): Anyanyelvi fejlesztés játékokkal. In: Kommunikáció–nyelv–művészet. Trezor Kiadó, Budapest. pp. 157–166.

* * *

SZABÓ ZOLTÁN (1927–2007)

**Szomorúan tudatjuk olvasóinkkal, hogy Szabó Zoltán professzor
— akit 2007/3. számunkban köszöntöttünk 80. születésnapja al-
kalmából — 2007. június 19-én eltávozott közülünk.**

¹⁰ Különösen kifejezésekben él, pl.: *Mi az ábra?*

¹¹ A *tér* szó még számos olyan rövid, hatbetűs összetételben szerepel, ahol képszerűvé teszi az értelmezést pl. *térfél, térköz, térszín*). A *kép* szóról ugyanez mondható el (pl. *arckép, fénykép, korkép, körkép, látkép, színekép, tájkép, vérkép*).

Zászkaliczky Pál

ORDASS LAJOS ÉS A RETORIKA

(Bevezető szavak az Ordass Lajos Retorikai Versenyen,
Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium és Kollégium,
Bonyhád, 2007. március 23.)

Kedves Versenyzők! Tisztelt Felkészítő Tanárok! Tisztelt Zsűri!

A most kezdődő retorikai verseny Ordass Lajos nevét viseli. Ordass Lajos a bonyhádi gimnázium diákja volt, itt érettségizett 1920-ban. Utána nehéz ifjúkor, szívós belföldi és külföldi tanulás után lelkész, majd a Magyarországi Evangélikus Egyház püspöke lett. Jogilag 33 éven át volt püspök, a valóságban azonban három évi püspöki szolgálata után koncepciós perrel börtönbe zárták, tisztességétől megfosztották. Később, 1956–58-ban bő másfél esztendeig újra vezethette egyházunkat, ám a politikai hatalom ismételten félreállította, s otthonába száműzte őt.

A verseny szervezői arra kértek: néhány mondatban arról szóljak, milyen volt Ordass püspök mint szónok.

A püspök életrajzában leírta azt, hogy gimnázista és főiskolás korában félt a nyilvános szerepléstől, többször felsült. Ennek ellenére később mégis a szószék lett legkedvesebb munkaterülete. Mindig szívesen prédikált, a kötelezőn felül is gyakran vállalkozott igehirdetői szolgálatra, helyettesítésre is. Prédikációit előre gondosan elkészítette, szóról-szóra leírta és megtanulta. Ettől a gyakorlattól soha el nem tért. Jegyzetet vagy vázlatot általában nem vitt magával a szószékre. Biztosra veszem, hogy az idő előre haladtával egyre kevesebb időt kellett a leírt szöveg megtanulására fordítania.

Egyik méltatója, Szépfalusi István így írt róla: „beszédei először merevnek tünnek, de hallatlan összpontosító készségről és fegyelmező erőről tanúskodtak...” (in: Ordass Lajos: Válogatott írások – válogatta és az utószót írta Szépfalusi István, EPMSz, Bern, 1982. 379. p.)

Második püspöki szolgálata idején mint teológiai hallgató sokszor hallgattam igehirdetéseit. Szavait a zsúfolt templomokban óriási érdeklődés kísérte, a gyülekezeteket maradéktalanul lekötötte. Beszédeiből hiányoztak a szónoki fogások, hátratett kézzel állt a szószéken, nem gesztikulált, egyhangúan – tehát erősítés és halkítás nélkül – beszélt. Ám mondanivalója mindenki számára érthető volt, megértette a háziasszony és a falusi napszámos, ugyanakkor magvas és tartalmas is, lekötötte az egyetemet végzetteket is. Szavait jellemezte a beszéd tárgya, sőt az igehirdetésre küldő Ura iránti alázat. Mondanivalóját teljes belső egyetértéssel fejtette ki, s ugyanakkor az is meggyőződése volt, hogy amit elmond, arra a hallgatóknak éppúgy szükségük van, mint neki, a prédikátornak. Gyülekezetét megbecsülte, sőt szerette. Témája felett – mielőtt a végső következtetést levonta – sokszor meditált, s ebbe a meditálásba mintegy belevonta a hallgatóit is. Mondanivalójának igazságát logikával, s a megismert igazsághoz szenvedés árán is ragaszkodó életével bizonyította.

Ordass püspökről ifj. Fabiny Tibor így ír: „Az abszolút sziklaszilárd becsület, az utolsó hiteles és egyenes szó... Olyan mély keresztyén emberi értéket képviselt, amire ma a leginkább szükség van..., az ő hiányától beteg és szenved a lefejezett egyház... Anélkül, hogy bálványt faragnánk belőle, emberi példáját kell magunkévá tennünk. Szava... igaz, hiteles emberi szó. Miért? Mert nincs benne ravaszság. Sem taktika, sem praktika, sem politika. De hiányzik belőle még a retorika is..., az igazság a maga könyörtelen és szájalomra méltó egyszerűségében, kiszolgáltatottságában és meztelenségében. De ebben az igénytelenségben és gyengeségben hatalmas erő feszül. A tények súlyosak, így magukért beszélnek...” (Fabiny Tibor: A megállás szimbóluma, Bp. 2001, 9–10. p.)

Ott voltam 1956. október 14-én, amikor a budahegyvidéki gyülekezetünk akkori, szerény, lakásokból átalakított templomában, hosszú évek félreállítása után először prédikált. Többek között ezeket mondta: „Hallottam, teljes bizonyossággal hallottam Isten szavát: Szeretlek! Halálig!

Örökké! Nekem mondta. Amikor semmiféle emberi kezet meg nem foghattam. Ő erősen fogta kezemet. Soha el nem hagyott... Az én Uram szerelme kimeríthetetlen..." (Ordass: Jó hír a szenvedőknek. OLBK, Bp. 1992, 248. p.) Egy másik alkalommal így tett bizonyosságot mindannyiunk kérdéséről, a szenvedésről: "...a legtöbb embernek kínzó, megoldatlan kérdése... Számomra nem maradt megfejtethetlen titok. Olyan egyszerűvé vált a nyitja, amikor megértettem: azért büntet, mert szeret!" (i.m. 163. p.)

Kedves Hallgatóim! Senki se értsen félre! Sem Ordass Lajos, sem késői szerény szolgatársa, egyikünk sem akar senkit lebeszélni a retorika tanulásáról, alkalmazásáról. A retorikai verseny névadója, az elismert nagy hatású ígértető „mindössze” arra figyelmeztet, hogy a retorika ismerete, eszközeinek mind teljesebb használata mellett minden szónoknak – parlamentben vagy színpadon, professzori katedrán vagy bírósági tárgyaláson – ragaszkodnia kell a megismert isteni vagy emberi igazsághoz, s azt a hallgatók iránti szeretettel kell megszólaltatnia. Hiszen „az igazság felmagasztalja a nemzetet” (Péld 14,34). A hallgatók megbecsülésére, a szeretetre pedig Pál apostol figyelmeztet a szeretet himnuszában: „Ha emberek vagy angyalok nyelvén szólok is, szeretet pedig nincs bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy a pengő cimbalom...” (1 Kor 13,1).

* * *

Híradás retorikai versenyekről

Bonyhád

A 2007. március 23-án Bonyhádön megrendezett szónokversenyen két kategóriában szerepeltek a versenyzők. A primer kategóriában azok indultak, akik először vettek részt ezen a megmérettetésen. A magiszter kategóriában pedig a régebbi nyertesek szerepeltek. Ez a bölcs besorolás Ónodi Szabolcs igazgató úr javaslatára jött létre, ily módon több tanulónak van lehetősége nyerni. Gyakran megtörténik ugyanis, hogy ha felbukkan egy nagy tehetség, akkor éveken át ő nyeri a versenyt, elvéve a többiek kedvét a versenyzéstől.

A primer kategóriában a kötelező beszéd témája a következő volt: *Egyén és/vagy közösség*; a magiszter kategóriában: *Hagyományörzés vagy kulturális beolvadás?*

A rögtönzés témái: primereknek: *Klimaváltozás: emberi gondatlanság vagy a természet rendje? vagy Kegyes hazugság vagy kegyetlen őszinteség?; Szigor vagy szeretet a nevelésben? vagy Az alma nem esik messze a fájától?; magisztereknek: *Kellenek-e szertartások az életünkben? vagy A hatalom dicsősége?**

Az eredmények a következők:

Primer kategória:

1. Kupó Péter, Batthyány Lajos Gimnázium, Nagykanizsa
Tanára: Hámoriné Hargittay Ágnes
2. Molnár Gábor, Evangélikus Gimnázium, Orosháza
Tanára: Kilián Szilvia
3. Lehoczki Adrienn, Evangélikus Gimnázium, Békéscsaba
Tanára: Kutyejné Ablonczy Katalin

Magiszter kategória:

1. Portörő Ádám, Révai Miklós Gimnázium, Győr
Tanára: Mandli Szilvia
2. Héjja Márk, Evangélikus Gimnázium, Orosháza
Tanára: Kilián Szilvia
3. Markó László, Balassi Bálint Gimnázium, Balassagyarmat
Tanára: Pásztor Sándorné

Közönségdíjas: Garai Gábor, Balassi Bálint Gimnázium, Balassagyarmat
Tanára: Pásztor Sándorné

Budapest

A református gimnáziumok szónokversenyét a budapesti Lónyay Utcai Református Gimnáziumban rendezték meg. A versenyzők három téma közül választhattak: *Testépítés és/vagy léleképítés; Felhívás kézfogóra; Higgyek-e a horoszkóp(é)nek?*

1. Pölcz Ádám, Baár-Madas Református Gimnázium, Budapest
tanára: Gergely Magdolna, Kerekes Barnabás
2. Vágási-Kovács Anna, Baár-Madas Református Gimnázium, Budapest
tanára: Berényi Eszter, Kerekes Barnabás
3. Fekete Károly, Lónyay Utcai Református Gimnázium, Budapest
tanára: Kékesi Raymundné

Kézdivásárhely

Az erdélyi szónokversenyt középfokú és felsőfokú kategóriában 2007. május 11-én rendezték meg Kézdivásárhelyen, a Bod Péter Tanítóképző Főiskolán. Az előre elkészített beszéd témája egy Dsida Jenő-idézet volt, tekintettel a költő születésének százéves évfordulójára: „*Szép a világ, gyönyörű a világ, és nincs hiba benne.*”

Középfokú kategória:

1. Szócs Attila, Apor Péter Szakközépiskola, Kézdivásárhely
tanára: Deák Ferenc
2. Szócs Csongor, Nagy Mózes Gimnázium, Kézdivásárhely
tanára: Nagy Tamás
3. Róth-Balácsi Hunor, Nagy Mózes Gimnázium, Kézdivásárhely
tanára: Nagy Tamás

Felsőfokú kategória:

1. Háromszéki Eszter, Református Tanárképző, Kolozsvár
tanára: Máthé Dénes
2. Gödri Réka, Tanítóképző Főiskola, Kézdivásárhely
tanára: Zs. Ambrus Ágnes
3. Lőte Zsuzsa, Tanítóképző Főiskola, Kézdivásárhely
Tanára: Zs. Ambrus Ágnes

* * *

Mercurius Veridicus országos középiskolai retorikai verseny Ónod, 2007. június 2.

Háromszáz éve, 1707 májusában és júniusában ülésezett az ónodi országgyűlés. II. Rákóczi Ferenc május 24-én érkezett Ónodra, megnyitotta az országgyűlést, majd június 18-án szentesítette a törvényeket. Június 13-án kimondják a Habsburg-ház trónfosztását, a magyar trónt üresnek nyilvánítják. Rákóczi kiáltványban tudatja ezt Európa népeivel. A legfontosabb törvények: a pénzügyi válság megoldására kétmillió forint hadiadó kivetése (ebből a nemesek, a fejedelem is részt vállal); a rézpénz értékének leszállítása; az ország igazgatását a fejedelemre és a szenátusra bizzák; egységes hadiszabályzat megállapítása; gondoskodás a megrokkantakról, illetve családjukról... 1707. július 29-én Esterházy Pál nádor törvénytelennek nyilvánította az ónodi országgyűlést, és érvénytelennek az ott hozott döntéseket.

Dióhéjban ennyi az ónodi országgyűlés története. Ennél azonban jóval többet kellett tudnia annak, aki a fejedelem szerepébe képzelve magát szónoklattan kívánta megnyitni az országgyűlést, vagy ünnepi beszédben ismertetni kívánta a magyar néppel az országgyűlés határozatait, illetve üzeni kívánt a késő utódoknak. Ezek voltak ugyanis a 2007. június 2-án Ónodon megrendezett Mercurius Veridicus országos középiskolai retorikai verseny feladatai. A verseny ötletgazdája Ónod jegyzője, dr. Üveges István volt, s a verseny forgatókönyvét az egyházi középiskolások számára a Református Pedagógiai Intézet dolgozta ki. (Az evangélikus iskolák számára Bonyhádon rendeznek szónokversenyt, ennél nagyobb körben a középiskolásoknak eddig nem volt hasonló rendezvény.) A kezdeményezés kiváló támogatóra lelt Ónod polgármestere, Bacsó János személyében, aki a 300. évfordulóra kéthetes rendezvényt szervezett kiállításokkal, domborműavatással, történelmi versennyel, kiadvánnyal, jeles történetesek, közlé-

ti személyiségek részvételével. Néhány hétig ismét a korábbi jeles közlekedési, gazdasági központra fityelhetett az ország.

Ebből az alkalomból emlékkönyv is megjelent: az országgyűlés törvényeinek eredeti latin nyelvű szövegével és magyar fordításával, valamint Beniczky Gáspár fejedelmi titkár naplórészleteivel. A polgármester elmondta, hogy még nagyon sok kutatnivaló van az ónodi országgyűléssel kapcsolatban, ezért hamarosan felkéri az ország történelmi tanszékeit, hogy bízzanak meg szakdolgozókat a témával. A munkához fontos kiindulópont lehet ez a kiadvány is. (Ónodi országgyűlés 1707–2007. Emlékkönyv. Tervezte: Bacsó János.)

A versenyre 22-en jelentkeztek az ország minden tájáról, sőt még ketten Marosvásárhelyről is. A döntőre 10-en érkeztek az ónodi Lorántffy Zsuzsanna Általános Iskolába. Márkus Gábor üdvözlő szavai után elkezdődött a verseny. A zsűrit is meglepte, hogy a közéleti szóbeliség sok negatív mintája ellenére mennyire kiváló szónoki adottságú és felkészültségű 16–18 éves fiatalok bukkantak fel. Mindegyikről (még a lányokról is) elhihetők a hallgatók, hogy valóban a fejedelmet hallgatják. A beszédek a legapróbb részletekig kidolgozott alapos történelmi ismeret, világos logikai menet, érvrendszer, a hatáskeltő eszközök változatos használata jellemezte. Minden versenyzőnek erős, az egész termet betöltő hangja volt. Szövegüket mind fejből mondták, ritkán tévesztettek, bátran pásztázták szemükkel a hallgatóságot, gesztusaik hitelesek voltak. Alig-alig lehetett hallani egy-egy félresiklott hangsúlyt, viszonylag kevés volt a mai beszédre, különösen a fiatalok beszédére jellemző szóösszerántás. Bár a szövegeket minden bizonnyal előre alaposan kidolgozták, megírták, az előadások többségében nem lehetett érezni a „fejből mondás” iskolás jellegét. Vagyis: megélték, átélték a szövegeket, és hatásosan adták át a közönségnek. A történelmi beszédek az ónodi országgyűlés történéseit, határozatait indokolták a magyar nép, Európa számára. Az „üzenetek”, olykor „intelmek” pedig a mai magyarokhoz szóltak, hogy a háromszáz évvel ezelőtti, a fennálló struktúrákkal szemben vállalt (reménytelennek tűnő) kiállás, hit, elkötelezettség, következetesség mennyire fontos, példaszzerű lehet ma is. A „fejedelem” sokszor nem titkolta, hogy egy kicsit furcsának tartja a mai magyarokat, s javasolta nekik, hogy törődjenek többet hagyományaikkal, történelmükkel...

A zsűri tagjai voltak: Balázs Géza, tanszékvezető egyetemi tanár, nyelvész, a „Mercurius Veridicus” zsűrijének elnöke. Kovácsné Balla Katalin, magyar–angol–román szakos tanár, Kazinczy-díjas szavaló, a Magyarok Világszövetsége Miskolci Szervezetének tagja, Krug Ferenc, az Evangélikus Pedagógiai Intézet gimnáziumi szakértője, nyugalmazott igazgató, valamint Hideg Imre, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat Hivatala Oktatási és Művelődési Főosztályának főosztályvezetője. A négytagú bírálóbizottság elismerését fejezte ki a résztvevőknek és tanáraiknak. Teljesen egyértelműnek látszik a diákok teljesítménye mögött a felkészítő tanárok alapos, elmélyült munkája, hiszen egy szónoklat, egy közéleti beszéd olyan komplex ismeretet követel meg, amelyet autodidakta módon aligha lehet elsajátítani. A tanárok egyébként mind ott szorítottak tanítványaiknak a közönség soraiban...

A verseny végeredménye a következő lett: 1. **Balászfalvi Balázs** (Pápai Református Kollégium Gimnáziumának Tatai Tagintézménye, felkészítője: Bognár Istvánné), 2. **Miklós András** (Sárospataki Református Kollégium Gimnáziuma és Általános Iskolája, felk.: Sinkóné Tóth Zsuzsanna, Vinnainé Lakatos Éva), 3. **Lehoczki Adrienn** (Békéscsabai Evangélikus Gimnázium Művészeti Szakközépiskola, Kollégium és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, felk.: Kutyejné Ablonczy Katalin), 4. Herpai Vivien (Arany János Református Gimnázium és Diákotthon, Nagykörös, felk.: Csizi Katalin, Váradikusz György, Oszlanczi Andrea), 5. Mészáros Annabella (Szegei Kis István Református Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium, Mezőtúr, felk.: Soós Árpádné, Vasas István), 6. Szűcs Anett (ugyanonnan), 7. Csiszér Csilla (Marosvásárhelyi Református Kollégium, felk.: Gáll József, Moldován Judit Izabella), 8. Székely Attila (ugyanonnan), 9. Varga Lili (Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium és Kollégium, Miskolc, felk.: Löveiné Árva Melinda, Földházi Tamás), 10. Panka Tamás (Sárospataki Református Kollégium Gimnáziuma és Általános Iskolája, felk.: Sinkóné Tóth Zsuzsanna, Vinnainé Lakatos Éva).

Az első három helyezett zánkai nyaralást kapott ajándékba, a bírálóbizottság vezetője pedig meghívta őket a novemberi Kossuth-szónokversenyre. (A két legjobb beszédet bemutatja a Kossuth rádió Tetten ért szavak című műsora is.)

A szervezők elhatározták, hogy az országos középiskolai retorikai versenyt mostantól rendszeresen megrendezik. A Református Pedagógiai Intézet a következő tanévben ismét életre hívja a szónokversenyt, amely vándorversenyként folytatja útját új helyszínen, új témában.

Balázs Géza

FELHÍVÁS

A 9. ORSZÁGOS KOSSUTH-SZÓNOKVERSENYRE

Az ELTE Bölcsészettudományi Kar Főiskolai Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, valamint a Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az Anyanyelvápolók Szövetsége meghirdeti a kilencedik Országos Kossuth Lajos Szónokversenyt a pedagógusképző intézmények nappali tagozatos hallgatói, a joghallgatók, a teológushallgatók, továbbá a 18–30 éves fiatalok számára.

Céljaink: a közéleti, szakmai, pedagógiai szerepekre való felkészítés; a komplex nyelvhasználat színvonalának emelése; a hagyományápolás.

A verseny időpontja: 2007. november 9. és 10.

A verseny helyszíne: az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának díszterme (Budapest, V. ker., Egyetem tér 1–3. I. emelet).

A verseny két fordulóból áll:

I. része (november 9-én): Előre elkészített beszéd (maximum 6 perc), amelyet papír nélkül kell elmondani.

A beszéd témája: *„Csendesen, feltűnés nélkül halt meg a magánügy, a világ egyre növekvő robaja közben”* (Bálint György: A magánügy halála) — **Közügyünk a magánügy?**

Sajátos szituációt is választhatnak a szónokok, de ezt a beszéd megkezdése előtt közölniük kell. Felhívjuk a figyelmüket arra, hogy ez a téma sokféleképpen közelíthető meg.

Kérjük, hogy nyomdakészen és lemezen hozzák el az előre elkészített beszédet, mert a beszédeket publikáljuk.

II. része (november 10-én délelőtt): Rögtönzött beszéd (maximum 3 perc), melynek témáját a helyszínen közöljük.

A versenyhez — a hagyományoknak megfelelően — egy retorikai konferencia kapcsolódik, melynek témája az előadásmód (pronuntiatio).

Jelentkezni lehet az intézményeknek kiküldött tájékoztatóban szereplő jelentkezési lapon, illetve levélben a következő címen: ELTE BTK Főiskolai Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F; hegedus.hajnalka@ppk.elte.hu

A jelentkezési határidő: 2007. október 16.

További információk a 06-1-485-52-00/5353-as telefonon.

Budapest, 2007. június 14-én.

Dr. Kiss Jenő
intézetvezető,
egyetemi tanár

Dr. Grétsy László
az Anyanyelvápolók
Szövetségének
ügyvezető elnöke

Adamikné dr. Jászó Anna
tanszékvezető,
a verseny szervezője

K Ö N Y V S Z E M L E

Szathmári István: A magyar nyelvtudomány történetéből *Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.*

A könyvismertetések gyakori kezdésétől eltérően most minden valószínűség szerint senkinek sem kell bemutatni a szerzőt, hiszen Szathmári István immár több mint hat évtizedes nyelvészeti munkásságát: köz- és felsőoktatási tankönyveit, sokoldalú ismeretterjesztő feladatvállalását és felbecsülhetetlen értékű tudományos (ideértve tudományszervező!), mindekenélőtt stilisztikai tevékenységének eredményeit nemzedékek sora ismeri és tiszteli. A magyar nyelvtudomány egyik legaktívabb doyenjének az utóbbi években — a számos tisztelő, köztük az immár szintén nem kevés tanítvány és általában a magyar nyelv leírása iránt érdeklődők örömeire is — több új, szintetizáló munkája jelent meg, így például *A magyar irodalmi nyelv és stílus kérdései*, *A stíloselemzés elmélete és gyakorlata*, *Stilisztikai lexikon*, *A szűkebb és tágabb haza nyelve*, *A magyar stilisztika a kezdetektől a XX. sz. végéig*. Itt ismertetendő kötetét, *A magyar nyelvtudomány történetéből* címűt az elmúlt évben vehettük kézhez.

Szathmári István legújabb munkájában a nyelvtudomány egyik legfontosabb, ám napjainkban mégis kissé elhanyagolt területét, a tudománytörténetet érintő dolgozatait adja közre. A kötet megjelentetése azért is üdvözlendő, mert a nyelvtudomány-történet alapvető fontosságú területe a nyelvészetnek; ahogy a szerző írja előszavában: ez a diszciplína mintegy felülénekből képes rávilágítani „egy-egy korszaknak, egy-egy irányzatnak, egy-egy nyelvtudós életművének a lényegére, a kiemelkedően fontos sajátosságaira, összefüggéseire”, és — tehetjük mindehhez hozzá — ezáltal képes arra is, hogy a mai magyar nyelvleírás számára is jól hasznosítható tanulságokat fogalmazzon meg.

A kötet tíz nagy, számozott fejezetre tagolódik, ezekhez azonban még egy számozatlan, tizenegyedik is járul, amelyet a szerző feltehetőleg személyes vonatkozása miatt — ebben saját pályafutásának 1990-ig tartó szakaszát tekintti át — nem épített be a szorosabban vett nyelvtudomány-történeti fejezetek sorába. (Bár az ebben az „elválasztásban” megmutatkozó szerénységét szimpatikusnak tartjuk, ellentmondásra készlet az a vitathatatlan tény, hogy Szathmári István tevékenysége az elmúlt fél évszázad — és a jelen — nyelvtudományának és így nyelvtudomány-történetének is szerves, sőt meghatározó része.)

Az első fejezet az Általános kérdések címet viseli, s ebben két témakörrel foglalkozik a szerző: a magyar nyelvtudomány történetének korszakolásával,

majd elméleti és módszertani kérdésekkel. Ezek közül az első nemigen igényel különösebb magyarázatot, a második témáról azonban érdemes itt elmondani, hogy először magát a nyelvtudományt jellemzi a szerző általánosságban, majd különböző diszciplínáit veszi sorra, ezután a nyelvészeti irányzatokról szól, majd a felvilágosodás korának, illetve a reformkori nyelvtudományok egy-egy szegmensét veszi szemügyre (a nyelvi tudatosság alakulása Magyarországon a felvilágosodás korában, illetve a Magyar Tudós Társaság 1846. évi nyelvtanának keletkezése). A második nagy fejezetben (Egy-egy korszak nyelvtudományának története) először az 1867 és 1918 közötti, majd a XX. századi magyar nyelvtudományról ad tömör összefoglalást. A harmadik nagy fejezet egyes nyelvészeti tudományágak történetéről nyújt rendkívül tanulságos áttekintést (helyesírás, jelentés-tan, lexikográfia, frazeológia, a regionális köznyelviség kutatása, kontrasztív nyelvészet, fordításelmélet). A negyedik fejezetben jeles nyelvtudósok vagy éppen nem nyelvészek (!) nyelvészeti nézeteiről, munkásságáról olvashatunk, nevezetesen Bessenyei, Vörösmarty, Arany János, Szilády Áron, Budenz József, Mészöly Gedeon és Szabó T. Attila nyelvi, nyelvészeti nézeteiről esik szó. Az ötödik fejezetben nyelvészeti intézmények tevékenységét mutatja be Szathmári István, a Nyelvtudományi Társaságét, az Akadémia Nyelvtudományi Intézetét, az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének két évtizedét és a legendás Kruzsokot. A hatodik fejezetben három beszédet olvashatunk, olyanokat, amelyeket a szerző különböző kongresszusokon, konferenciákon mondott el zárszóként. Ezek is különösen érdekesek és tanulságosak az olvasó számára, hiszen nemcsak történeti értékük miatt méltóak a figyelmünkre, hanem azért is, mert a mai nyelvészeti irányzatokkal összevetve az egykor elhangzottakat fontos következtetéseket fogalmazhatunk meg az azóta bekövetkezett változások irányáról. A hetedik fejezet tárgya a hungarológia oktatása külföldön — mivel Szathmári István maga is több évet töltött a Helsinki Egyetemen vendégprofesszorként, valóban „életközlelől” tudja bemutatni a kérdéskört. A nyolcadik fejezetben jeles nyelvtudósokról olvashatunk megemlékezéseket; hasonló a kilencedik tárgya is, hiszen ebben is nyelvészek méltatását találjuk (ez utóbbi szövegek először születési évfordulókon hangzottak el). A tizedik fejezet (Nyelvészek búcsúztatása) emlékbeszédeket tartalmaz. A tíz számozott fejezet után — mint erre fent

már utaltam — a szerző saját nyelvészeti munkásságának áttekintése következik: *A nyelvészetről – egyes szám, első személyben* című sorozatban 1991-ben megjelent írás alapján (a visszatekintés ezért terjed csak 1990-ig).

Még ha szűkre szabottak is az ismertetés keretei, mindenképp szót kell ejtenünk a szerző előadásmódjáról, stílusáról: Szathmári István e könyve is bizonyítja, hogy a legabsztraktabb, legösszetettebb tudományos témákat is lehet úgy kifejezni, hogy eközben

az író a világosság és közérthetőség stíluserejéit is maradéktalanul megvalósítja.

Dicséret illeti a Tinta Könyvkiadót, amely a töle megszokott magas színvonalon szerkesztette, jelentette meg ezt a kötetet is nívós, *Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* című sorozatában.

Mind a szerzőnek, mind a kiadónak még számos hasonlóan hasznos és magas tudományos értékű könyv megjelenését kívánva ajánlhatjuk az ismertetett munkát az olvasók figyelmébe.

Pethő József

Irodalomtanítás a harmadik évezredben

Főszerkesztő: Sipos Lajos, szerkesztő: Fűzfa Balázs

24 cm, 958 oldal, Krónika Nova Kiadó, 2006

Egy recenzió feladata mindenekelőtt az, hogy a recenzált könyvvel még nem találkozott olvasó számára legalább virtuálisan biztosítsa az első kíváncsi átlapozás sokszor meghatározó élményét, amely alapján eldöntheti, számot tarthat-e figyelmére a bemutatott kötet. Ezen túl persze a recenzió olvasója elvár valamiféle értékelést és orientációt is.

A jelen kötet esetében a terjedelem — egy híján száz tanulmány 958 oldalon — szinte reménytelenül teszi a recenzens dolgát, hiszen a mégoly felszínes értékelés terjedelmigénye messze meghaladná a Magyartanítás e rovatának a lehetőségeit. Az alábbiakban tehát e sorok írója csupán a monumentális — és minden tekintetben mintaszerűen és nagy gonddal megszerkesztett és gondozott — kötet szerkezetének a bemutatására törekszik; az ezen túl tett megjegyzések mind tárgyukat tekintve, mind tartalmukban szubjektív reflexióknak tekintendők csupán.

A kötet két nagy részre tagolódik. Az *első részt* (270 oldal) három nagyobb blokk alkotja: *Az irodalomtanítás elméleti pozíciói* (7 tanulmány), *Horizontok az irodalomtanításban* (5 tanulmány) és *Műfaj, stílus, motívum* (13 tanulmány).

Az *első blokkban* a kérdéskört különböző alapálásból megközelítő szerzők (Sipos Lajos, Bókay Antal, Kulcsár Szabó Ernő, Zsolnai József és mások) összességében sort kerítenek a téma minden aspektusára. Hiányérzetünk persze akadhat: e sorok írója szívesen olvasott volna arról a problémáról, amit a posztmodern irodalom megjelenése okoz az iskolai anyanyelvi nevelés számára. Az irodalmi szövegek ugyanis bő kétezer éven át követendő nyelvhasználati mintaként is szolgáltak a tanulók számára: a jó írók műveiből a tanulók az esztétikai élményen és a követendő etikai attitűdökön kívül verbalizációs technikákat is elleshettek, s ezzel kimondhatóvá vált számukra a korábban kimondhatatlan. A posztmodern irodalmi szöveg azonban határozottan lemondott róla, hogy a nyelvi eszményt megtestesítse. Kérdés, hogy a jövőben az anyanyelvi nevelés honnan kínál majd nyelvhasználati mintákat a tanulók számára. (A klasszikus irodalmi szövegek erre a célra csak korlá-

tozottan alkalmazhatók, hiszen a bennük megtestesülő világ egyre kevésbé tarthat számot a makacsul csak a jelenben és a jelennek élő mai fiatalok figyelmére.)

A *második blokk* amúgy kiváló tanulmányai közül problémaérzékenységevel és bátor kérdésfelvetéseivel Pála Károly *Irodalomtanítás és kompetenciafejlesztés* című írása emelkedik ki: Pála rámutat arra, hogy az irodalomtanítási gyakorlat sokszor arra a téves hipotézisre épül, hogy a tanulók értik és jól értik a szöveget, s a tanórákon egyéb ismeretek (a szerző életrajza, a mű keletkezéstörténete stb.) sorát építik rá a meg nem értett szöveg ingatag talajára. Nem csoda, ha rövid időn belül ezek a szövegek is roppant illékonyak bizonyulnak.

A *harmadik blokk* tanulmányai többségükben konkrét művekre támaszkodó irodalomelméleti gondolatmeneteket tartalmaznak. Ezen belül persze igen sokszínű a kínálat. Olasz Sándor a regényforma változásait tekinti át a 20. századi magyar irodalomban, Veress Zsuzsa első látásra meghökkentő módon, de meggyőzően Mikszáth *A jó palócok* és Bodor Ádám *Sinistra körzet* című könyvének a párhuzamos elemzését adja, Fenyő D. György pedig öt Kolhaas-történet (Kleist, Sütő, Doctorow, Hajnóczy, Tasnádi István) összevetésére vállalkozik. A téma tömör (mindössze 9 oldalas), mégis a teljesség benyomását keltő összefoglalását nyújtja Tolcsvai Nagy Gábor *A metafora alakulástörténete a magyar lírai modernségben* című írásában — ideális „továbbképzési” anyagot nyújtva minden magyartanárnak.

A *második rész* (közel 700 oldal) *nyolc blokkra* bomlik. Ezek a következők: I. Pályaképek (13 tanulmány), II. Portrék (13 tanulmány), III. Látásmódok (10 tanulmány), IV. Kortárs irodalom (11 tanulmány), V. Világirodalom (8 tanulmány), VI. Színház- és drámatörténet (5 tanulmány), VII. Az irodalom határterületei (10 tanulmány), VIII. Regionális kultúra (4 tanulmány).

Míg az *első részben* érezhetően a koncepció uralta a kötetet, s az egyes blokkok, ezen belül pedig az egyes tanulmányok ehhez a koncepcióhoz (egy-

sek szorosabban, mások lazábban) igazodva íródtak, itt mintha felcserélődne a sorrend: az olvasónak az a benyomása támad, hogy a kötet szerkesztői kész tanulmányokat próbáltak valamilyen egységes koncepcióba rendezni, ami persze csak részlegesen sikerülhetett.

Az *első blokk* (Pályaképek) 13 tanulmányának csak mintegy fele pályakép, a másik fele egy-egy író/költő életművének csak valamely kiragadott aspektusával foglalkozik. Kirívó példa erre Füzfa Balázs *Kommunikáció, erotika és magatartás-szimbólumok Arany János néhány balladájában* című, egyébként igen érdekes esszéje. A blokk egyes írásai között minden tekintetben jelentős különbségek vannak, pl. Sipos Lajos 13 oldalas briliáns Babits-pályaképe és Gordon Györi János mindössze háromoldalas igencsak vázlatos, kidolgozatlan tématerve (*Kosztolányi Dezső tanítása a középiskolában*) között. A blokkban zömében jó írásokat olvashatunk, de a blokk címét nem igazán szabad komolyan vennünk.

Miként a *második blokk* (Portrék) címét sem. Ettől persze még a blokkban szereplő tanulmányok zöme igen tartalmas és élvezetes. Arató László és Mohácsy Károly a *Himnusz*, illetve a *Szózat* tanításának módjáról értekeznek sok eredeti gondolattal és jó ötlettel, Debreczeni Attila Csokonai *A Magánosság*hoz című költeményét elemzi kitűnően. A blokk talán legérdekesebb írása az, amelyben Kenyeres Zoltán Weöres Sándor *Istár pokoljárása* című költeményének elmélyült, értő elemzését adja.

A *harmadik blokk* a *Látásmódok* címet viseli, többnyire azonban itt is műelemzéseket olvashatunk. Igaz, ezek az elemzések markánsan egyéniek, tehát az olvasó csakugyan sajátos, nem szokványos látásmódokkal találkozhat bennük. Kiemelést érdemel Tarján Tamás elemzése Örkény *Tóték* című művéről, továbbá Szabó B. István írása Mészöly Miklós *Saulus*áról. Csikvári Gábor *Az arany emberről* szóló tanulmánya a megszokottnál jóval szélesebb kontextusba helyezve szemléli a Jókai-regényt, s az így rávetülő fényben számos új szint és vonatkozást fedez fel a műben, amelyről pedig már úgy gondoltuk, hogy mindent tudunk róla.

A *negyedik blokk* (*Kortárs irodalom*) tanulmányai tényleg a kortárs irodalomról szólnak. Az itt olvasható írások már csak tárgyuknál fogva is lényegesen több irodalomelméleti ismeretet követelnek meg olvasójuktól, de hát be kell látnunk, hogy a modern irodalmi szöveg működési és hatásmechanizmusa igencsak bonyolult, nem igazán lehet egyszerűen beszélni róla. Ez a blokk kiemelkedően jó írások sorát tartalmazza. Remek B. Gáspár Judit lélektani elemzése Nádas Péter *Egy családregény vége* című könyvéről, miként Márton János írása is Esterházy *Harmonia Caelestis*éről. A nyelvműködés legmélyebb bugyrait feltáróan mély s emellett roppant szórakoztató is — tényleg! — Schein Gábor tanulmánya

Várady Szabolcs költészetének lefordíthatatlan szójátékairól. Schein tanulmányát olvasva rádöbbenünk, hogy a *lefordíthatatlanság* tulajdonképpen az igazi irodalom nélkülözhetetlen kelléke; ez viszont azt jelenti, hogy bizony a médium tényleg maga az üzenet.

Az *ötödik blokk* (Világirodalom) nyolc tanulmánya kivétel nélkül nagyon jó. Rajhona Flóra az antik irodalom világgképét rajzolja meg tömören, lényegre törően és meggyőző erővel. Balassa Péter a *Bovarynét*, Kroó Katalin a *Bűn és bűnhődést*, Spira Veronika a *Mester és Margaritát* elemzi — mindhármuk munkája remekül használható a középiskolai magyarázóórán. Igen érdekes Füzfa Balázs írása is, amelyben Borges, García Márquez és Hrabal műveit a posztmodern irodalom kezdeteiként veszi szemügyre.

A *hatodik blokk* (*Színház- és drámatörténet*) mindössze öt tanulmányt tartalmaz. Közülük feltétlenül figyelmet érdemel Imre Zoltán írása — *Szöveg és előadás néhány lehetséges kapcsolata a kortárs magyar színházban* — mivel a drámai műnem gyakorlati szempontból is talán a legfontosabb vonatkozásával foglalkozik. Igen elmélyült és átfogó — és a tanításban közvetlenül is használható — Görömbei Andrásné Madách-tanulmánya is.

A *hetedik blokk* (*Az irodalom határterületei*) roppant fontos írások gyűjteménye, hiszen az irodalomnak az elmúlt évtizedek tagadhatatlan tekintélyvesztését követően szüksége van rá, hogy kötődjön és köthető legyen populárisabb kulturális formákhoz (pl. a filmhez). Lényegében ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik a blokk bevezető tanulmánya is (Tverdota György: Irodalmi kultusz).

Igen-igen fontos írás *A populáris regiszter az irodalomtanításban* (Arató László). Arató — igen helyesen — amelletttör lándzsát, hogy a populáris kultúrából igenis létezik bejárás a magaskultúrába, s az irodalomtanár nem tehet úgy, mintha a diákokat tanórán kívül is a magaskultúra termékei vennék körül, nem pedig a tévécsatornák egymást alulmúló filmkínálata. (Szomorú, de a populáris regiszterben ma már csak elenyésző súllyal van jelen a krimik, a giccek, az akcioregények *olvasása*, pedig egy-két évtizeddel ezelőtt mennyire harcoltunk ellenük. Hát... ebben győztünk, de ne örüljünk neki.)

A *nyolcadik blokk* (*Regionális kultúra*) meglehetősen vázlatosra sikerült, ami nem csoda, hiszen a regionalitás fogalma egyelőre nem nagyon van jelen a magyar kulturális közgondolkodásban. Pedig a nemzetállamiság várható fellazulása minden bizonynyal erősíteni fogja a regionális kulturális tudatok kialakulását.

Összegezve: a Sipos Lajos által szerkesztett kötet valódi kincsesára az irodalomtanításnak. Támazkodjunk rá, mert a könyvolvasás mai válsága idején bizony elkél egy kis támasz mindnyájunknak.

Benczik Vilmos

ÖTLETTÁR

Rovatvezető: Raácz Judit (Gödöllő, Lovarda u. 28. 2100)

A következő ötletes, a helyesírás gyakorlását, rögzítését segítő példamondatokat Újkígyósról, *Apró Tibor* magyartanártól kaptuk. A Tanár úr a példamondatokat tematikus rendbe gyűjtötte, így megkönnyíti használatukat.

Külön köszönjük azt a ma is aktuális Bárczi Géza-idézetet, amellyel a feladatait felvezette. Álljon itt gondolatébresztőnek: „...a nyelvi levegő, amely körülvesz, nem tiszta. Annyiszor hallunk hibás formát, fordulatot, hogy akaratlanul is rájár a szánk vagy a tollunk.”

Gyakorlómondatok 6–7. osztályosok számára

A felszólító módú igék helyesírása

1. Nőjete nagyra!	22. Tornázzatok, ússzatok, kerékpározzatok!
2. Edd meg a tízórait, ne éhezz!	23. Ne felejtsetek el, holnap futballozunk!
3. Hidd el, sikerülni fog!	24. El ne felejtsetek megírni a fogalmazást!
4. Velem is játsz!	25. Siess, haladj, ne késlekedj!
5. Vedd el, fogyaszd egészséggel!	26. Ne feledjétek el, hogy márc. 28-án egy órával előbbre kell állítani az órákat!
6. Higgy nekem, mert igazat mondtam!	27. Akkor is edd, ha senki sem biztat, hogy eddél!
7. Ne hagyjátok, hogy szomjazzanak a növények!	28. Fogadd meg a gyermekorvos tanácsait!
8. Tollal írd meg a kérvényt!	29. Kapura lőjed a futball-labdát!
9. Játsszatok, szórakoztatok, művelődjétek!	30. Nyújtsd a kezed, kössünk békét!
10. Ne ridd át a napot, ne sírj!	31. Higgyétek el, a helyesírást állandóan gyakorolni kell!
11. Nőj nagyra!	32. Ne vitatkozz újból erről, inkább gondolkozz el a hallottakról!
12. Vigyázz, ki ne folyjon a forró leves!	33. Tavasszal metsszétek le a száraz gallyakat!
13. Ne csak tudd, tedd is a jót!	34. Álljatok meg, ne siessetek!
14. Köszönts fel őket, vidd a virágcsokrot is!	35. Állítsátok össze a nyári szünidőre a kerékpáros túra teljes programját!
15. Elegendő időt biztosíts az étkezéshez, ne kapkodj!	36. Ne kérdezősködj annyit, ne faggatódz!
16. Edzd magad, erősödj!	37. Lábujjhelyen lopóddzatok utána, de ne ijesszétek meg!
17. Higgyétek el, több mozgásra van szükségetek!	38. Isten, áldd meg a magyart!
18. Eddzétek ti is magatokat, hogy erősebbek legyetek!	39. A zenekar szépen játssza a magyar himnuszot.
19. Fiúk, higgyétek el, ilyen még nem történt!	40. Higgy, remélj, dolgozz!
20. Keressétek ki a táblázatból az összetartozó mennyiségeket!	41. Add át szívélyes üdvözlötünket szüleideknek!
21. Naponta többször fogyassz rostos ivólevet!	

A teljes hasonulás helyesírása

Késsel és villával fogyasztjuk a rántott csirkemellet és a káposztasalátát. Kiskanállal kanalazgattam a jóízű befőtt édeskés levét. Kémiaóránkkal sokat kísérletezünk a keddi kémiaórákon. A párbajt karddal vívták az ellenfelek. Tavasszal éles késsel metsszétük le a száraz gallyakat!	Néhány nappal később kaptam meg a népnapi üdvözlőlapot. Nem személyvonattal, hanem gyorsvonattal utazunk a Békés megyei Gyulára. Súlyemeléssel, fekvőtámasszal és futással eddzték magatokat! Kódexszel érkezett magyartanárunk az irodalomórára. Tavaly ősszel a Déli pályaudvarról Balatonfüredre utaztunk.
--	---

Vegyes típusú helyesírási feladatok komplex elemzése 8. osztályosok tanév végi ismétlőóráira

1. Ott hét esztendő tanítottunk egy fedél alatt.
2. Győrött, Pécssett és Kaposvárott felsőfokú iskolák is találhatóak.
3. A vasalt ruhákat vállfára tették, hogy meg ne gyűrődjenek a használatra előkészített ruhafélék.
4. Előkészítetted-e azokat is?
5. Tiszta esővizet tartalmazó fahordó van a hegy melletti üdülőház eresze alatt.
6. Összehajtogatott papírlapot tett az előkészített csomag tetejére.
7. A terebélyes fák mellett állt a legfiatalabbik húgom barátnője.
8. Feltámadt a szél.
9. A feltámadt szél erejét összehasonlítottuk a tavalyi legerősebb szélvihar erejével.
10. Gergellyel edzett Károly a Duna-folyó mellett lévő sportpályán.
11. Az edzett fiatalok kora reggel futással, tornázással erősítették magukat.
12. Édesanyja és nénye egész nap mosott, vasalt, takarított és főzött.
13. A meggyfáról lepottyant gyümölcs nyomot hagyott Orsolya fehér blúzán.
14. Ilyen szélsőséges időjárás nyomott hangulatot idézett elő családjuk valamennyi tagján.
15. A konyhaszekrény polcán a mézzel telt üveg 5 kg-ot nyomott.
16. Jótett helyében jót várj!
17. Ma már kevesebb hőstettekről hallunk, mint a honvédő harcok idején.
18. Vakmerő tette miatt eltört a hüvelykujja.
19. A rendszeres kerékpározás jót tett a kirándulást kedvelő gyerekeknek.
20. Higgyétek el, a helyesírást állandóan gyakorolni kell!

Csalókás mondatok

1. A hortobágyi csikós csikos inget viselt.
2. Tegnap elromlott a rugó a híres labdarúgó órájában.
3. A kasza árát a kasszánál legyen szíves kifizetni.
4. Egy óra alatt meg bírtok kerülni egy ekkora birtokot?
5. Ebben a faluban csupa piros cseréptető, fehér falú ház van.
6. A dunántúli Bük település nevét nem úgy írjuk, mint a Bükk hegységét.
7. Ha én futok, ti is fussatok!
8. Most még éppen sikerült neki épen megúszni a balesetet.
9. A villamoson ülő asszony Üllőről érkezett.
10. Az udvaron épített filagóriát ti építettétek?

Továbbra is várjuk azokat az ötleteiket, amelyek érdekesebbé, változatosabbá tehetik a magyarórákat. Levelüket az alábbi módokon folyamatosan küldhetik a rovatvezető címére:
1. postai úton: Raatz Judit 2100 Gödöllő, Lovarda u. 28. 2. e-mailen: raatz.judit@vnet.hu